

intellerunt et crediderunt id verum esse, quod angelus de puero illo dixerat, nimirum esse Christum Dominum ac Salvatorem. Intuitu oculis carnis sicut et habitu infantis, quem descriperat ac notaverat angelus: internis fidei oculis cognoverunt, Messiam ipsum esse, quod etiam angelus dixerat. Jam quidem antea crederant angelo, nuntianti Messiam natum esse in civitate David: nunc autem ita crediderunt, ut digito monstrarent, hic est. Crediderunt autem, delixam tenentes mentem in illam angelorum apparitionem ac revelationem, quam non dubitarunt à Deo fuisse profectam, Deo simul ac puero divinae lucis radiis corda eorum illustrantibus. Nam quanquam vilis appareret conditio spectati pueri, qua tamen talis qualem angelus indicaverat, quidquid in Christo inglorium vident, fidei altitudine transcendunt, persuasi dispensationem hanc divini esse consilii. Credentes autem et habentes puerulum hunc pro Christo Domino, proculdubio ut huiusmodi sunt venerati et adoraverunt, oblati etiam suae artis musuculis, quod quidam conieciunt. Alii, pro cognoverunt, vertunt notum fecerunt aut divulgaverunt, inter quos Syrus: quemadmodum interpretis vetus, supra, v. 15, veritatem ostendit. Nec dubium quin utrumque locum habuerit. Postquam enim introissent in stabulum pastores et lustrassent omnia, primum quidem ipsi agnoverunt, hunc esse puerum quem angelus ipsis designaverat, et Christum Salvatore esse cognoverunt ac crediderunt: deinde verò exposuerunt Mariæ et Joseph causam adventus sui, et notum ipsis fecerunt quid intellexissent ab angelo de puero hoc, immenso angelorum exercitu suffragante, Deumque ob illius nativitatem laudante: tandem etiam aliis quibusvis obvisis omnia manifestarunt. Unde Graecus in Catena citatus: «Oculata fide felicia et relata contentues, non contenti de veritate stupere, quae primitus viderant et perceperant, angelo nuntiante, non solum Mariæ et Joseph promebant, sed etiam ceteris, et, quod amplius est, eorum mentibus et infangant; unde sequitur: *Et omnes qui, &c.*»

VERS. 18. — *ET OMNES, in Bethlehem locisque vicinis.* MIRATI SUNT, ut nova atque insolita, praesertim magis momenti, admirationem movent. Non sine profectu aliquo pastores vulgarent quae audierant; nec dubium quin gratiam Domini sermoni eorum addiderit, ne ludibrio esset vel sperneretur. Non enim sapientes sed simplices, qui facere audita nescierunt, sui praecones elegit, ait Beda ex Ambrosio: quemadmodum postea non rhetores, sed piscatores ad

VERS. 18. — *ET OMNES QUI ADVERSERUNT, MIRATI SUNT, quo significatur pastores ac divulgasse. Unde verbum Graecum, quod, v. 17, veritatem cognoverunt, quidam transferunt directe divulgaverunt. ET DE HIS, quae dicta erant à pastoribus, Graecè et Syriacè deest, et, videtur sensum impedire. Unde quidam sic exponunt, ut mirati dicantur, quia adverberant concentum angelicum, et ea quae dicebantur à pastoribus; alii, ut dicantur mirati non solum rem, quam audierant, sed etiam ea quae dicebantur à pastoribus de nuntio*

evangelizandum destinavit. In pastorum autem simplicitatem nulla cadebat fuci suspicio. Sed admirati tantum legantur auditores novitatem rei, non etiam visisse et inquisivisse; quod si fecerint aliqui (quod non est absumile vero), ac conspexerint pueri, loco adeo vili nati, paupertate, fidem omnem auditis et illi et secundum illos alii mox abrogarunt.

ET DE HIS, et ea. Quidam Latinarum tractatorum censent et superfluum, ut nec Graecè nec Syriacè legitur; alii exponunt etiam, quasi dicatur, omnes qui audierunt famam Christi nati, et adventus pastorum ad illum adorationem, mirati sunt, tum hanc famam, tum ea deinde quae pastores ipsis narrarunt, Ambrosius quoque: *A pastoribus, inquit, populus ad Dei reverentiam congregatur; mirati enim sunt de his quae dicebantur à pastoribus ad ipsos.*

VERS. 19. — *MARIA AUTEM, ipsa verò Maria. Alii omnes qui audierant, admirabundi de his rebus locuti sunt. Nec dubium quin Joseph quoque, postquam pastores audisset et vidisset certiores à Deo redditis de mysterio, vicissim ipsis modestè aliquid dixerit, quod fidei illorum suffragaretur, verbi gratia, se quoque et uxorem ab angelis doctos, huius pueri dignitatem, quod esset Messias; prout dicitur, ne si parentes pueri prorsus ita se haberent, ac si essent totius rei ignari, labaceret pastorum fides; et Maria*

CONSERVABAT, memoriae diligenter commendabat OMNIA VERBA haec; omnes res istas gestas, quas pastores narraverant.

CONFERRENS EA IN CORDE, seu animo suo, tacita apud se. Refertur hoc et ad verbum *conservebat*, et ad participium *confersens*. Non declaravit ipsa pastoribus, magna illa quae ex angelo intellexerat, quaeque ipsi deinde accidissent, quod concepit virgo de Spiritu sancto, quod virgo peperisset absque dolore, quod filius ipsius futurus esset magnus, vocandus Filius Dei, et restitutus regnum Davidis aeternum, etc., tum quod sordidisset testimonium hoc in ore ipsius, tum quod sciret nondum adesse tempus definitum à Deo, quo haec promulgari deberent. Nihil ergo horum ore protulit, nec suam felicitatem iactavit, tametsi opportunitas illi permittere videretur, non minus *are pulica quam corpore*, quod ait Ambrosius; sed expectans tempus congruum, quo Deus haec velit vulgari, interim cum his mandat memoria ea quae recentia ex pastoribus audit, ut quae in memoria reposita haberet, aliis cum Deus juberet manifestaret, quemadmodum huic evangelistae manifestavit; deinde verò etiam, ut alia cum aliis apud se confer-

angelico; quamvis simpliciter et accipi possit pro, *id est.*

VERS. 19. — *MARIA AUTEM CONSERVABAT OMNIA VERBA haec, id est, omnes res istas gestas, tum circa se in concipiendo, et pariendo, tum circa se pastores, CONFERRENS IN CORDE suo, sequentia scilicet cum praecedentibus, in quibus videbat magnam omnium conspirationem ad ejusdem mysterii confirmationem et fidem. Singulare exemplum datur virgine lacturitate, prudentiae, et modestae, quod non ipsamet in*

ret, testimonia, inquam, pastorum cum nuntio Gabrielis, vaticinio Elisabethae ac Zachariae, his quae ipsa in se experta fuerat, altaque praesentia cum praecedentibus, et prudenter expenderet atque inter se compararet omnia, prout fecit, evangelistae teste, partim ut fidem quam à principio conceperat, novis argumentis augetet, quod notat Ambrosius, partim ut frueretur laeta contemplatione consensionis omnium, considerans universa, sublimia humilibus mixta summa concordia suavissimoque ordine ad hoc tendere, ut quod ab initio promissum ipsi fuerat, perficeretur, ineffabili Dei sapientiae ac providentiae, ex huiusmodi initis, rem tantam parante ac fovente. Sic ferè Graeci, Euthymius, Titus, et Anonymus in Catena allatus: ex quibus iste: «Quidquid ei tulerat angelus, inquit, quidquid audierat à pastoribus, et coacta congererat in mente, et ad invicem comparans, nam in omnibus mater sapientiae cernebat et concordiam, et quodque Titus habet, et universa summa consensione ad hoc tendere comperit, ut, &c. Singulare exemplum, imprimis virgine lacturitate, ac modesta, incomparabilis deinde prudentiae, constantissime denique fidei, admirantis praesentia et majora expectantis.

VERS. 20. — *REVERSUS SUIT; Euthymius ad gregem suum, facti scilicet compotes voti. Nihil detrimenti sunt passi in grege, quem Dei providentiae tantisper commendaverant; quemadmodum nihil solet detrimenti obvenire ex tempore impenso in cultum Dei.*

GLORIFICANTES ET LAUDANTES DEUM, gloriosè praedicantes Deum, celebrantes laudem et gloriam Dei. Nec aliud facere potest, qui praesepe Salvatoris inviserit.

IN OMNIBUS, super omnibus his quae AUDIERANT ab angelis, et viderant ipsi suis oculis sicut dixerunt fuerat ad illos; nam re, sicut dictum est ad illos, jungendum est cum solo viderant, non etiam cum audierant, et viderant consentanea auditis. Viderant enim et invenerant eadem ipsa quae ipsis fuerant praedicta. In hoc glorificant, ait Beda, quod non aliud venien-

vulgus iactaret omnia, sed corde perpenderet, ut notat Ambrosius.

VERS. 21. — *ET POSTquam CONSUMMATI SUNT DIES OCTO. Consummatum refertur non ad ipsos dies, quasi expletis omnino totis octo diebus sine circumcisus, sed ad diem numerum, quia septem dies integri completi erant, et octavus inchoatus, qui per synecdochen dicitur octo diebus, passis Hebraeis familiaris, ut patet Matth. 27, versu 65, et char. Genes. 40, versu 15 et 19, collatis cum versu 20. Ut circumcideretur fuerit, id est, quo juxta legem circumcidendus erat: idque sine legali quidem praeccepti necessitate, sed ut propria dignatione factus sub lege, legis obedientiam nobis commendaret; ut declararet se veram assumpsisse carnem, contra Manichaeum: ut ostenderet se non coeleste corpus deluisse de supernis, contra Valentinum, neque consubstantiale divinitati, contra Apollinarem, ut Judaeis tolleretur excusationem, quod ideo non recipissent eum, quia circumcisioe carnis esset, sicut hinc indicat Epiph. haeresi 50. Circumcisus autem fuit secundum quosdam à Mariâ, quod Epiph. videtur improbare; secundum alios à Joseph. Aug. tamen, lib. 2 contra Parmenian. c. 17,*

«tes invenerant, quam dictum est ad illos: v. Beati pastorum istorum oculi, qui viderunt, quod multi prophetae et reges videre voluerunt, nec vidimus; et audierunt; quae illi audire optassent, nec audierunt; Matth. 13, v. 17; infra, 10, v. 26. Atque intelligendi sunt pastores isti, ex visu et praesentia Christi, suo modo repleti Spiritu sancto, quemadmodum Elisabetha ac Simeon, quo agente in magnificam Dei laudem proruperunt. Solum pastores isti fructum ex angelorum apparitione retulerunt, fidem, inquam, in Christum natum: ceteri qui audierunt (exceptis Joseph et Mariâ) licet demirati fuerint initio, mox tamen evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipienti cor eorum, Rom. 1, v. 21. Sed hoc boni consecutum est, quod fama nati Christi fuerit divulgata; id quod divina providentiae sufficit hoc tempore, donec alii occasione eadem fama renascens, obtineret tandem apud omnes.

VERS. 21. — *POSTquam CONSUMMATI SUNT DIES OCTO, cum impleti sunt dies octo, id est, cum advenisset sen ageretur dies octavus, scilicet à nativitate. Similis forma loquendi exstat Act. 2, v. 1: Cum impleverint dies Pentecostes, seu ut Graecè, in compleri diem Pentecostes, quod est, cum advenisset sen ageretur dies Pentecostes. Verum illic, ubi usus est temporis praesentis, modi infiniti, facilis se prodit sensus, quam hic ubi legitur verbum praeteritum temporis modi indicativi consummati seu impleti sunt, quomodo enim consummati sunt dies octo, eum octavus jam primum advenisset aut adhuc ageretur? nec enim nono die febat circumcisio. Atqui hic modus est loquendi sacerum Scripturam, et quando significare volunt futurum aliquid certo die vel tempore, dicant futurum post diem illum vel tempus volentes dicere, futurum post omnino exactum tempus intermedium, et insuper post exactam partem illius diei aut temporis quod nominatur. Sic Matth. 27, v. 65, et alibi, Christus dixit: Post tres dies resurgam, id est, elapsis duobus diebus integris et tertio ex parte. In usu est Latinis post, ut*

dicit hoc fieri solum à Judaeis, cui Epiph. magis favet, et res magis postulat, ut veritas circumcissionis ejus per publicum extraneorum testimonium esset extra suspicionem. Et vocatum est NOMEN JESU JESUS, nomen coelestis impositum, ut etiam coelestis conceptum et mirabilem futurum intelligas; inquit Chrysost. Nam quibus à Deo nomen ante nativitatem impositum fuit, semper admirabiles inventi sunt, ut Isaac, Salomon, Cyrus, Baptistas.

In Matthaei cap. 4, post haec verba, *nomen ejus Jesum, additur: Ipse enim salvum faciet populum suum;* nempe omnes praedestinos in viam aeternam, seu omnes filios promissionis, qui ipsum fidei et charitatis tanquam regem ac Dominum complexuri sunt. Salvati autem non ab imperio gentium, et ab hostibus visibilibus, sed à peccatis eorum, tum quae locorant, quam quae locuti essent, ne facti, et consequenter ab omnibus caenis peccatorum, diabolo et concupiscentiis eius dominante, et diversis eorum, morte, mortalitate, omnique miseria. Per haec ergo verba significat filium istum non tantum hominem, sed et Deum futurum, qui solus talem salutem à peccatis afferat potest. Ex qua nominis istius Jesus ety-

non consequens tempus, sed interjectum declarat, et, quod amplius est, non incertè quodvis interjectum, sed illius extremam partem, significetque *post tres dies*, non tantum intra tres dies, verum etiam post tertium diem exortum seu ante tertium diem finitum, ita ut sit idem unum *post tres dies* quod tertio die, si non profanorum, certè sacrorum auctorum usus testatum facit. Cui loquendi formulæ ad stipulatur oppositum dicendi genus classicis auctoribus extra controversiam usurpatum, tertio seu quarto kalendas aut nonas; ubi cum *ante* propositio subaudiatur, non tamen excluditur dies ipse calendarum nonarumve, sed includitur. Hinc accedit Syrius interpres, qui, etsi Marci 8, 31, pro *parâ* det litteram *tomad*, quæ vocabulis præposita idem valet Hebraicis et Syris quod Latinis *in*, aliis tamen locis transfert *Bothar*, id quod idem unum est quod Hebraicè בְּתוֹךְ et Latine *post*, Matth. 27, v. 65, Joann. 20, et 26, ita ut *parâ* Græcè his aliisque similibus locis *post* significare, et eodem modo, quo diximus Latine *post*, accipi videatur. Quod Genes. 40, v. 15, 19, Hebraicè ad verbum dicitur *beod seloseth jamim*, in *aduce tribus diebus*; Chaldeo aliisque interpretantibus, in *fine trium dierum*. Similiter ergo dicas: Puer natus circumcidendus est *post* dies octo, seu, quo modo hoc loco loquitur evangelista (quod idem unum est), consummatis, impletis aut finitis diebus octo, id est, lapsis diebus omnibus intermediis, et octavo etiam partim. Id autem est, cum agitur octavus dies, seu octavo *post* die. Consummatio enim, non ad octavum diem referitur, sed ad numerum dierum: nam sic octo dies dicuntur consummati, quia septem dies integri et octavi pars. Ergo *postquam consummati sunt dies octo*, id est, *postquam consummati sunt septem dies integri, et octavus ex parte*, id est, cum dies octavus jam laberetur, advenisset, seu ageretur, quod ab initio dicebamus. Fuit autem is dies calendarum Januarii, et quidem primus hebdomadæ seu Dominicus dies, quemadmodum dies nativitatis.

UT CIRCUMCIDERETUR PUER, quo tempore puer erat circumcidendus secundum legem; vide supra 1, v. 59. Quædam antiqua manuscripta omittunt *puer*, nominatim Brugentia et Audomarensia Biblia, ut et

mologia, quam ipse angelus tradit, manifestum est, nomen illud significare *salutem vel salvationem*, ac proinde falsum esse commentum Osiandri, qui voluit nomen Jesus esse idem cum nomine Dei tetragrammato, insertâ litterâ ψ Schin, et scribendum esse *Ieheschou*: nomen enim istud fictitium est, neque prorsus quidquam significat. Nomen ergo Jesus idem est cum nomine *Iehoscuah*, quod Græci, Septuag., Philo, Josephus per *Jesus* tradiderunt, Latini *Josue*, et salvatorem significat. Sed post Babyloniam captivitatem, quando lingua Hebraica in usu vulgari esse desit, et Syriacæ inolevit, pronuntiatio ejus mutata fuit, et loco יְהוֹשֻׁעַ , Hebraicè, dici vulgo coepit יֵשׁוּעַ . Quod ex eo aperitissimum est, quod Jesus ille, filius Josedeæ, typus veri nostri Jesu, cum ab Aggæo c. 1, v. 1, Zacharia semper vocatur יֵשׁוּעַ , tamen in libro Esdræ et Nehemiæ, qui eodem vixerunt seculo, semper vocatur יְהוֹשֻׁעַ ; ut patet Esdræ 2, v. 2, et c. 5, v. 2, 8 et 9; item Nehemiæ 7, v. 1, et in eo-

quidam libri Græci. Alia addunt fortibus perisquæ Græcis, ad hæc Syriacis, et D. Ambrosii Commentario. Si omittas, et vel subaudias oportet. Non addit Evangelista *circumcisus* est, sed solum insinuat seu tacitè intelligendum dat, circumcisum fuisse. Quamvis enim legi circumcissionis subjectus non esset, tum quia legis ratio in ipso non militaret, quippe immuni à peccato et justo non per fidem, tum quia legis auctor esset; tamen quia volebat id mox ab initio omnibus manifestari, se Deum et legis auctorem ac dominum esse, volebat autem haberi legitimis Abraham, qui circumcissionis legem pro se et semine suo suscepserat (Genes. 17, v. 10) filius; qualis nunquam agnitus fuisset incircumcisus; permisit se circumcidi, ut factus sub lege, qui erat supra legem, et opportunè tempore suos à legis jugo redimeret, institutâ aliâ præstantiori circumcissione spiritus non carnis, Rom. 2, v. 28, 29. Circumcisus autem Christus fuit, in eadem illâ splendac stabilari, in quâ et natus, à Josepho nutritio, ut alio viro, majorem quam alii infantes dolorem passus, propter usum rationis; nam et præladum quoddam fuit futuræ passionis ac mortis, quod permisit se circumcidi Filium Dei. Lege quæ diximus de circumcissione supra 1, v. 59.

VOCATUM EST. Græcè præponitur conjunctio *et*, quam quidam vertunt *tunc* (post peractam latine circumcissionem); alii, nominatim interpretes Scilicet et Syrus omittunt ut superfluum, et nihilominus subaudire oportet, *vocatum est* post peractam circumcissionem, prout moris erat. *Vocatum est* autem, tum à Mariâ, tum à Joseph; utriusque enim id Angelus injunxerat; Mariæ supra 1, v. 31, primumquam in utero conciperetur; Josepho Matth. 1, v. 21, postquam in utero conceptus esset.

JESUS. Non fuit nomen tunc temporis insolens sed huic puero solo jure debitum, cui soli nominis significanti congruit, mille continens thesaurus bonorum: id quod explicat Matthæus, c. 1, v. 21, dicendo: *Ipsæ enim salvum faciet*, etc. Redit indendi nominis etymologicam rationem legatus cælestis: Jesus vocabitur, quia salvum faciet. In eum veritas hujus etymici competit; in aliis autem est nomen, aut sola umbra fuit. *Non enim est in alio aliquo salvus*, Act. 4, v. 12.

dem libro septiis. Imò et Josue, filius Nun, alter clarissimus typus Salvatoris, qui sexcentis vocatur in Scripturâ, יְהוֹשֻׁעַ, tamen Nehemiæ 8, v. 1, dicitur יֵשׁוּעַ. Nimirum hi libri post captivitatem Babyloniam scripti sunt. Ex quo usu Syriaco factum est, ut Salvator noster etiam vulgo non יְהוֹשֻׁעַ sed יֵשׁוּעַ, vocaretur; sic enim etiam in titulo crucis, qui Romæ asservatur, etiamnum scriptum est, ut oculus testis Pagnini tradit. Quod ergo Judæi Salvatorem nostrum nominant יֵשׁוּעַ sine ψ in fine, duabus ex causis fit, partim ex contemptu, ne Salvatorem ipso nomine faciantur, ut declarat Elias in Thishi; partim ex usu lingue Thalmudicæ, in quâ ψ , pronuntiatio difficilima, sæpè facilitatis causâ absorbetur: partim denique fit à recentioribus Judæis ad blasphemandum Salvatorem. Nam isti tres characteres יֵשׁוּעַ per abbreviationem apud ipsos significant, *imnach schemo vestro*: *Deletur nomen ejus et memoria ejus*.

Hebraicè verbum *iasah* in primâ conjugatione salvum esse (quanquam hic in usu non sit) in quintâ est salvum facere; nomen autem *iesah* et nomen *iesuha* significant salutem. Hinc *Jesu*, vel, ut Hebrai pronuntiant, *Jesuah*, salutis auctor, salvator. Postremam litteram, quam vocant *ain*, cum pronuntiant nisi aperto guttore non possit, ut pronuntient Hebrai post eas vocales quæ ob gutturæ claudunt, assumunt vocalem *patah*, quæ est a brevis gutturque aperit, quare dicunt, et fit trissyllabum nomen quod dissyllabum esse debebat. Eam autem litteram qui Latine exprimere volunt scribunt *Jesuahg*, aut *Jesuah*; sed, cum linguis nostris non minus difficilis sit scriptura quam pronuntiatio, ne dicam impossibilis, rectè Septuaginta Græci, et eos secuti Latini mutarunt eam cum litterâ s, quæ perlonge Græcis ac Latinis nomina propria terminat, et dixerunt *Jesus*, duabus syllabis. Id quod cõ fuit ipsis facilius quod cum nulla haberent vocalem penam suis libris adscripta, quæ postea Judæorum operâ Biblis sunt addita, nihil aliud ipsis fuerit quam una littera cum aliâ commutanda, *ain* cum s, quod diximus. Omnino enim ita scribendum est Hebraicè nomen Jesus, ut postremam litteram habeat *ain*, quemadmodum scribitur nomen Jesu filii Josedeæ ac Jesu filii Nun, in libris Esdræ et Nehemiæ, quod nos ostendimus; et duorum aliorum, sacerdotis unius, v. 15, *Jesuah*, quomodo semper scribunt Syri. Videtur autem id nominis vulgò contractum fuisse, jam inde à redivit ex Babylone, aut etiam antea, ex nomine *Jehosuah*. Nam imprimis *iasah*, unde derivatur, in usu non est, quod diximus, in primâ conjugatione, sed in quintâ, quâ format *hosiah*; quanquam cum in usu sint voces *iesah* et *iesuha*, pro salute, parum sit istud, si nihil aliud foret; facile enim fit, à *Jesuha* præsertim, rejecto *he* feminino, formare nomen proprium *Jesuah*, tanquam salutis auctorem aut ipsam salutem. Quid quod *suah* quidam salutem interpretentur, ut jam nec aliud sit opus quam *iod* litteram formativam nominis proprii præponere? Sed est et aliud. Filius ille Josedeæ, qui apud Aggæum et Zachariam *Jehosuah* dicitur, in libris Esdræ et Nehemiæ passim (Esdræ 2, v. 2; Nehem. 7, v. 7, etc.) *Jesuah* appellatur (quanquam nobis aliquando redditum sit *Josue*, interprete, litteræ proximè præcedenti, elisarum litterarum vocalem tribuente) et Filius Nun, qui et ipse *Jehosuah* dicitur est (nam Latinus interpres, elisâ *he* litterâ extulsi) Nehemiæ 8, v. 17, *Jesuah* vocatur; ab Interpretibus autem septuaginta qui paulò post Nehemiam et Esdram floruerunt, ubique Jesus est nuncupatus. Priùs *Hoseah* sive *Hosiah* *he* vocatus fuit; postea autem, ubi ad explorandam promissionem terram missus fuit, à Mose, unâ litterâ nomini adjectâ, *Jehosuah* est nominatus (Num. 15, v. 17) fortè ut eo propius ad promissum Salvatorem, quem officio adumbraturus erat, etiam nomine acce-

QUOD VOCATUM EST AB ANGELO: significans ita non temerè, non casu, non humano sed divino impositum fuisse consilio. PRUUSQUAM IN UTERO CONCIPERETUR.

deret. Crediderim itaque *Jesuah* nomen esse ex *Jehosuah* contractum, puncto ministro *scheva*, in vocalem secundam, propter eas quæ proximè desunt litteras, mutato; ita verò *iod* littera in capite, non sit essentialis littera, sed serviens ad formationem nominis proprii. Alio contrahendi modo usum Latinus interpres dixit *Josue* (nam quod ad postremam vocalem, illa, pro legitimum absque puncti arbitrio, fuit vel *e* vel *a*) quemadmodum ex *Jehuda*, *Juda*, non solus ipse, sed et Septuaginta; hic unica littera *he* omisa est; in nomine *Jesu* duæ; *he* et *vau*. Porrò hinc duo quædam non minimi momenti evadunt clariora; unum, qui Jesus à salvum faciendo dicitur, et non à salvum esse aut salvum fieri, quod quidam contra ipsam angeli interpretationem dicere audent; alterum, qui verum sit quod veteres Patres docent, Josue ducent et Jesum sacerdotem, tam nomine quam officio figuras Jesu Christi. Cæterum non illud dico, proprium nomen Salvatoris nostri fuisse *Jehosuah*; sed id quod est proprium *iesu* nomen *Jesuah* fuisse contractum ex nomine *Jehosuah*, illudque ut brevis ac facilius hujus loco usurpatum, jam inde à captivitate Babylonica. Nam quanquam idem unum nomen sit, non tamen hæc formâ *Jehosuah* Salvatori impositum datumve fuit, sed istâ *Jesuah*, quam nos Græcè et Latine vertimus *Jesus*. Ad hoc dulcissimum nomen, Dei Filio carnem induto quandoque imponentur, alludunt pleraque sacram litterarum loca, nunc Deum Salvatorem prædicantia, nunc salutem aut promittentia aut postulanda; ex quibus ille Psalmi 67, v. 21, hæc apprimè spectat: *Deus noster, Deus salvos facienti*; et hic Isaiæ cap. 45, v. 8. *Aperitur terra, et germinet salvatorem*; rursum alter ejusdem cap. 49, v. 6: *Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremam terræ*. Circumcisus est Christus tanquam Abraham filius, et vocatus est Jesus tanquam Dei Filius: nomen declarat eum esse salvatorem, et circumcisio monstrat quomodo salvaturus sit, sanguinis, inquam, sui effusione: ita ut quàm congruentissimè hæc fuerint conjuncta.

QUOD VOCATUM EST, seu fuerat, quod vocari seu puero imponi jussum fuerat.

AB ANGELO, Gabriele, Dei nomine.

PRUUSQUAM IN UTERO CONCIPERETUR, nimirum supra 1, v. 51. Non enim utero conceptus fuit, priùs quam angeli legatione absolutâ, Virgo consensus præbuisse, quod docimus supra 1, v. 38, et enarratores Græci hic moment. Theophylactus ac Titus. Vocatum etiam fuerat postquam in utero conceptus esset, quod diximus; sed Evangelista id quod majus est refert. Significat autem non temerè aut fortuito hoc nomen impositum fuisse, sed Deo auctore, æterno Dei consilio, qui cum solus exactè nosset proprietates nasciturum, solus poterit ei congruum nomen dare. Ergo cum mitteret Deus Filium suum in mundum ut salvaret mundum, Joan. 5, v. 17; utque esset salus

Quo clarissimè ostenditur Christum conceptum non nisi absolutè angelicâ legatione, non autem antè, ut quidam putaverunt.

Domini usque ad extremum terræ. Isaie 49, v. 6; Jesu, id est, Salvatoris, nomen ipsi indidit. Ipse ab omni peccati labe immunis, atque ipso sanguine modo unice sanctus, suo sanguine liberavit populum suum à diaboli tyrannide. Abstulit peccata mundi, quibus erat obnoxius et servavit ne in peccata recideret populus suus, id est, omnes qui in ipsum crediderunt eique dederunt regni nomen. In hoc vera consistit salus. Sublati enim peccatis, miseria auferitur atque omne prorsus malum, succeditque justitia, quam omne bonum consequitur, salusque numeris omnibus absoluta; si non continuo, at suo certè tempore, ubi prorsus deletum fuerit peccati regnum. Itaque dum in Matthæo, prædicitur suos Jesus à peccatis liberos redditurus, omnis mali propulsator atque omnis boni auctor, verè *ἀπαλλάξας* verusque *καθαρίσας*, declarat. Docet igitur his verbis Josephum angelus, inprimis, Messiam sive Christum esse, expectatum populi redemptorem ac salvatorem, eum quem uxor ejus à Spiritu sancto fecunda fert utero. Tum regnaturum eum, et populum liberaturum, sed non à gentium (id quod Judæi potissimum expectabant) imperio, verum ante omnia, à peccati ac diaboli regno, totius mali unico capite. Denique, majus eum quid homine esse, cuius vocatur populus, in quem Dei populum passim Scriptura vocat; quique id potest, quod Deo proprium est, peccata auferre.

VERS. 22. — ER, rursus. POSTQUAM IMPLETI SUNT. Versu superiore reddidit *postquam consummati sunt*. DIES PURGATIONIS EJUS, scilicet Mariæ; est enim Græcè pronomen femininum *ἡμέρας*. Cæterum quidam codices habent masculinum *ἡμέρας*, quod ad puerum referatur; multi plurae *ἡμέρας*, quod ad utrumque, matrem et puerum, fortè etiam maritum. Sed improbabiles sunt hæc lectiones, quoniam posterior suos habeat auctores: agit enim lex de purgandâ puerperâ, nusquam de factu ut marito purgando. Loquitur autem evangelista secundum hominum opinionem, quando dicit impletos dies purificationis Mariæ; eò quod tum haberet Maria reliquias puerperis similis, ita ut purificatione opus habere crederetur, sicut alia, quamvis secus esset. Sic infra v. 27 et 48, Josephum vocat patrem Jesu, quia hominum opinione pater habebatur, licet reverà non. Sic alibi prædicit Scriptura, quod stellæ cadent de celo, Matth. 24, v. 29; quia cadere hominibus videbuntur, etiam si verè non cadent. *Dies ergo purificationis ejus*, id est, dies quibus illa pro more videbatur purganda, à sordibus scilicet et immunditiâ paritatis. Solent enim puerperæ à partu, fœdos, horrendos et abominabiles sanguinis humorumque per naturalia fluxus, plurimis diebus pati, effluentibus mensibus qui jamdiu

VERS. 22. — ET POSTQUAM IMPLETI SUNT DIES PURGATIONIS EJUS, Mariæ scilicet; est enim Græcè femininum *ἡμέρας*, id est, dies quibus legaliter purganda videbatur, secundum legem Moysi; quæ statuit, Levit. 12, ut, si peperisset masculum, immunda esset septem diebus, juxta dies separationis menstruae, hoc est, sicut immunda erat mulier menstruatâ, quæ quidquid tangeret reddebatur immundum, etiam homines. Deinde alios triginta tres dies manebat immunda,

utero fuerant retenti, ut viam egressuro lætari redderent faciliorem.

SECUNDUM LEGEM MOYSI. Jungendum hoc est verbis præcedentibus, non sequentibus; explicat enim evangelista, de quâ purificatione loquitur, et nempe quam lex Moysi præscripserat puerperæ quæ masculum filium peperisset; quæ quidem in vulgari usu tunc erat apud eam gentem. Præscripserat lex Moysi, Levitic. cap. 12, ut mulier quæ masculum peperisset, domi se contineret ut immundam, diebus quadraginta; sed eo discrimine, ut primis quidem septem diebus, immunda esset, *juxta dies separationis menstruae*, id est, juxta ritum dierum quibus ob menstrua separabatur, eo modo quo cum menses pateretur, nimirum quòd et ipsa et lectus sedesque ejus omnis polluta forent, et quisquis vel ipsam vel ipsius lectum aut sedem tetigisset, immundus redderetur: hæc enim lex est mulieris, quæ redeunte mense patitur fluxum sanguinis; Levit. 15, v. 19. Reliquis verò triginta tribus diebus, permittitur ut cum hominibus conversetur, ita ut nullam ipsi ab eâ immunditiâ contrahant (excepto congressu cum marito), sed jubetur cavere à contactu rerum Deo dicatarum, et *manere in sanguine purificationis suæ*, id est, domi se continere dum à fluxu sanguinis purgatur; videtur enim hypallage esse, in *sanguine purificationis suæ*, pro, in purificatione sanguinis sui; partim quia adhuc fluere conseruerit; neque enim profluvium sanguinis post septimum diem cessat, tametsi minus; partim quia propter fluxum quem passa fuerat, legaliter censebatur immunda, donec quadragesimo die solemnè ritu esset purificata. Hanc legem B. Maria Christi mater cum reliquis puerperis observavit, eo quo pepererat loco se continens diebus quadraginta, et habens generose se tanquam immundam, quamvis et lege non comprehenderetur, ob causas potissimum duas; unam, quòd lex dicat: *Mulier si suscepto semine peperisset masculam*. Atqui B. Maria, non suscepto semine pepererat, quæ de Spiritu sancto conceperat. Observarunt hoc, inter Græcos Theophylactus et Euthymius, inter Latinos Beda in hunc locum scribens, et Bernardus, serm. 5, de Purificatione. Verum quia Hebraicè legitur, *issa cæ tasriah*, mulier si semen fecerit; intelligunt quidam per *semen*, non principium generationis, sed terminum, quod est, prolem, tanquam dictum esset, mulier si susceptâ prole, pepererit masculum. Est ergo altera causa potior, cur mater Christi hæc lege non comprehenderetur, quia nullum sanguinis à partu fluxum passa fuerat, ac proinde nec immunda reddita aut polluta. Quòd autem nullum sanguinis fluxum passa fuerit, manifestum est, tum quia peperit

juxta ritum observatu faciliorem quò solum arceatur à Sanctuario, et à contactu rei sanctæ; ita ut dies purificationis essent simul quadraginta. Etæ de causâ totidem sunt à die nativitatâ dominicæ usque ad diem purificationis utriusque inclusivè. Itaque *postquam impleti sunt dies*, etc. Phrasis omninò similis est præcedenti, *postquam consummati sunt dies octo*. Nam quadraginta dies purificationis adhuc agobatur, in quâ per oblationem sacrificii fiebat purificatio. Lex

clauso utero, tum quia nullus fuit in eâ sanguis superfluous. Nam menstrua quidem (qui est sanguis foetidus ac noxius adeoque venenatus) nunquam habuerat, nullò minùs passa fuerat effluentia; quemadmodum nec his opus fuerat, ut viam fabricam redderent nascituro ex ipsâ fœtû, qui clauso utero erat egressurus. Reliquus sanguis Virginis, non majoris fuit quantitatis, quam necesse esset ad generationem, id est, ad conceptionem et nutritionem. Quocirca qui ante partum sanguis, servierat alendo in utero fœtû, post partum non profuit, sed ad ubera in hac conversus, servivit eidem extra uterum alendo. Denique non vi avulsus est Christus ab utero matris, sed spontè tanquam maturum pomum delapsus est, absque omni vulnere lesionisque matris. Quare B. Augustinus libri de quinque Hæresibus, capite 5: « Stulte, unde cordes in Virgine matre, ubi non est concubitus cum homine patre? unde sordes in eâ quæ nec concipiunt (libidinè, nec pariendo est perperâ dolorem)? » Et Cyrilianus sermone de Nativitate Christi: « Nullus doctor, ait, nulla natura contumelia in puerperio, » etc. « Nec locus ibi erat lavaeris, quæ solent puerperis preparari; quippe nec aliqua naturæ injuria matrem Domini læserat, quoniam sine tormento peperit, quæ in conceptione caruit voluptate. Et tamen consuetudinem sequens, ut legi satisfaceret, quasi cum aliis mulieribus esset et in hoc opere ratio similitas, etc., oblata quieti paruit; et in diebus separationis, se non à thoro Joseph, qui eam nunquam tetigit, sed ab ingressu templi et cæteris quæ lex prohibebat continuit. Ultrò maturus ab arbore hajulâ fructus elapsus est; nec oportuit vellicari, quòd spontè eprodit, » etc. Ergo ut eam conceperat, nullâ ex parte sive animo sive corpore foedata fuerat; ita cum peperit, nihil passa est quò redderet sive corpore sive animo immundam, sed contra sanctificata est singulariter, ab eo quem edebat omnis sanctitatis auctore; ita ut permaneret *virgo sancta et carne et spiritu*, 4 Cor. 7, v. 54. Quamvis ergo lege non comprehenderetur, eam tamen observavit; ut nec debuit omittre, ne aliis offendiculo esset, quibus exemptio ipsius erat ignota. Nam si hæc ratione filius ipsius postea, etsi jam mundo se probasset Filium Dei, tamen solvit didrachmo templo, ne scandalizaret Judæos, Matth. 17, v. 26; multò magis hoc adhuc tempore legem sequi debuit mater, quò divinisimorum privilegiorum ejus nihil erat divulgalum, ut nec

ista in Virgine non habuit locum, partim, quia non pepererat suscepto semine, ut lex loquitur, sed de Spiritu sancto, partim, quia fœdi illi et horrendi sanguinum et sordium fluxus, quos puerperæ per plurimos dies pati solent, et quibus purgantur, non est passa, quæ sine dolore naturæque contumeliâ peperit, ut Aug. lib. de quinque Hæresib. c. 15, et Cyrian., serm. de Nativ. Domini. Eam tamen observavit, sicut filius legem de didrachmo solvendo, nec videlicet ignorans puritatem ejus offenderent. TULERUNT EUM IN JERUSALEM, ET SISTENTUR EUM DOMINO, id est, ut cum tanquam Domino debitum ratione primogenitura Domino offerrent.

VERS. 23. — SICUT SCRIPTUM EST IN LEGE DOMINI.

tempus etiamnum ferebat; nec legem à Deo latam contemnere, hominibus videretur. Debiti igitur, seæ non minus voluit, legem servare, ut humilitatis et obedientiæ præberet exemplum. Quocirca quæ octavo kalendas januarii pepererat, postridiè kal. februarii, hoc est, quadragesimo die profecta Jerosolymam est ad templum, causâ offerendi sacrificiâ à lege præscripti, quò purificaretur seu purgaretur, id est, quò oblato pura ac munda haberetur. Nam quamvis dies omnes quadraginta purificationi servirent, eò quòd à fluxu immundi sanguinis, labentibus illis diebus, magis magisque libera atque immunis puerpera redderetur; ipsa tamen purificatio, quadragesimo demum die, sacrificio oblato, perficiebatur, id est, tunc demum nec prius munda haberetur. Quomorem quòd hic dicitur *postquam impleti sunt dies purificationis ejus*, sic ferè intelligendum est, ut illud versus proxime præcedens, *postquam consummati sunt dies octo*; nimirum, cum advenisset jamque ageretur dies ultimus purificationis ejus, videlicet quadragismus; censetur enim finiti dies purificationis, quando postremus jam agitur, tametsi eo sacrificio adhuc ad purificationem alibiendum restet. Simili loquendi modo lex præcipit, ut hostiam puerperæ dederat, *cum expleti fuerint dies purificationis suæ*, Levit. 12, v. 6, quòd est, die quadragesimo; rursum prohibet ne in sanctuario ingrediat, *dones impleantur dies purificationis suæ* (libidem, v. 4), quamvis quadragesimo die, peracto sacrificio, ingredi possit.

TULERUNT, scilicet Maria et Joseph.

ILLEUM, Jesum puerulum.

IN JERUSALEM, profecti sunt à Bethlehem in Jerusalem, allato secum puerulo Jesu.

UT SISTENTUR, exhiberent in conspectum, representarent eam, scilicet in templo; quòd erat unicum Jerosolymis.

DOMINO, tanquam Domino debitum ac sacrum, Syrus coram Domino. Hæc fuit una causa ob quam peractis diebus purificationis, profecti sint Jerosolyma, ut Jesum puerum Domino in templo offerrent.

VERS. 23. — SICUT SCRIPTUM EST, juxta id quò scriptum est, consentaneè à quòd scriptum est.

IN LEGE DOMINI. Mox vocaverat legem Moysi, jam legem Domini; quia à Domino data ac lata fuerat, ministro Mose, à quo etiam scripta literisque tradita fuerat. Porrò quòd hic dicitur, multis in lege locis

Hæc est alia lex, quæ habetur Exodi 15, v. 22, de masculis primogenitis, tam in pecoribus quam hominibus, ista videlicet: OMNE MASCULINUM ADAPERTENS VULVAM. Periphrasis est primogeniti ex matre; q. d. : Omne quò primò nascitur; hoc enim videtur matris uterum adaperire, ut aliis nascituris viam faciat. Hinc est quòd Ambr. et Hiero, n. 2 contra Pelag. et alii quidam, putent hanc legem soli Christo convenisse, eò quòd ipse solus matris vulvam clausam, licet permanentem, nasendo adaperuerit, quòd aliis mulieribus licet concubando. Sed certum est legem Exodi etiam brutis convenisse, itemque hominibus. Alii volunt Christo soli non convenire, eo quòd ne nasendo quidem matris vulvam adaperuerit; sed hæc sententia

reperitur scriptum, sed originariè Exodi 15; non enim ipsisima verba ceteri alicujus loci citati evangelista, sed sententiam plurimum.

QUIA, quòd, OMNE MASCULINUM, tam de hominibus quam de jumentis, Exod. 15, v. 2.

ADAPERIENS VULVAM, scilicet matris, primò egrediens è vulvâ, primò nascens. Hebraicè *petet rehem*, apertio vulvæ. Septuaginta translulerunt *διὰ τῆς μήτρας*, quos evangelista et Latinus interpres secuti sunt. Periphrasis est primogeniti; nam quamvis aliquando addatur vox primogeniti, Exodi 13, v. 25, sapius tamen omittitur, Exodi 15, v. 12, 15. Est autem ex eo sumpta periphrasis, quòd primogenitus, et primus è vulvâ egrediatur, et viam egrediendi aliis post se aperire videatur.

SANCTUM, dictum, separatum, proprium, DOMINO VOCABITUR, agnosceret, erit, id est, Domini erit; quemadmodum Exodi 34, v. 19, Dominus ait: *Omne quod aperit vulvam generis masculini, meum erit*. Est autem futurum loco imperativi, volo ut sit meum, vocetur sanctum Domino, sit Domini. Quod Domini est, id vocatur sanctum, quia non debet profanis usibus applicari, sed solius Domini. Hujusmodi autem erant omnia primogenita Israel, ex quo Dominus ad servandum Israelem interfecerat omnia primogenita Ægyptiorum, Exodi 15, v. 15. Quare si Domini erat omne masculinum primogenitum, æquum erat ut ad Dominum afferretur et Domino in templo suo sisteretur, et recognoscerent parentes ac domini, nihil sibi juris in illud competere, nisi Dominus spontè jus ipsis cederet suum, sed fieri de eo debere id quod Dominus statuisset. Id subaudit evangelista, quod et consuetudo tenebat. Nam primogenita quidem boum, ovium, etc., allata ad Dominum, ipsi immolabantur, primogenitum asini mutabatur ove, primogenitum hominis pretio redimebatur, eò quòd tulisset Dominus Levitas pro cunctis primogenitis filiorum Israel, ut servirent sibi pro Israel, et in tabernaculo fœderis seu templo. Hanc enim suam de singulis primogenitorum generibus voluntatem, declaraverat Dominus, Exodi 15, v. 12, et 34, v. 19; Num. 5, v. 45, et 18, v. 15. Primogenitus igitur Maria: cum esset Jesus, ac proinde ex vi legis, cui se subjecerat, sanctus, dicitur, seu proprius Domino; rectè fecit Maria, et consentaneè tum legi, tum consuetudini, quòd tulit eum in Jerusalem, ut sisteret Domino, et faceret de eo id quod Dominus statuisset; id vult dicere evangelista. Quare contradicere evangelistæ videntur, qui negant Jesum hic vocari sanctum Domino, negant hæc lege comprehendi, et vi legis hujus fuisse Domini, eò quòd vulvâ clausâ natus, non possit dici adaperuisse vulvam. Atqui,

videtur Evangelio repugnare, utpote quod hanc legem Christo adaptare videatur. Rectius ergo diximus, periphrasim esse nativitatè primogeniti, sicut supra indicavimus, sive illa fiat apertio vulvæ, sive aliter. Loquitur enim Scriptura juxta morem nascendi usitato. Nam Hebraicam verbum *Peter*, solummodo significat uteri laxationem, seu dimissionem, quâ fetus ab utero dimittitur, sive interim adaperiatur uterus, ut communiter fit, sive clausus ma-

quod diximus, periphrasis hæc est primogeniti, *adaperiens vulvam*, cujus loco aliâ *primogenitum* ponitur (Exodi 22, v. 29), in quâ non tam voces urgenda sunt, quam significatio, nec tam premenda apertio ejus quod clausum fuerit, quam alterius egressus; tam verè enim exiit, quam si aperuisset. In hanc sententiam scribit Beda: « Quod ait, *adaperiens vulvam*, consuetudo nativitatè more loquitur: non quòd Dominus noster, « sacri ventris hospitium, quod ingressus sanctificaret, « devirginasse credendus sit, juxta hæreticos, qui dicunt B. Mariam virginem usque ad partum, non virginem esse post partum; sed juxta fidem catholicam « clauso Virginis utero, quasi sponsum suo processisse « de thalamo. » Denique rectè in hunc locum Euthymius: « Solus Christus, ait, nondum apertam supernaturaliter « aperuit (id est, pertransiit) et clausam naturaliter sercavit. » Verum est quidem, quòd non tenebat Virgo, multòque minùs Jesus, lege sistendi se in templo illo Mosæico, et à sacerdotibus se redimendi, qui unus erat cum Patre Deus; sed quòd Dominus Jesus ut homo, non fuerit sanctus Deoque consecratus, etiam ex ordine nativitatè, nimirum ut primogenitus, adversatur etiam interpretibus, annotantibus causam ob quam signanter ad eò dictum fuerit ab evangelistis, ad historiam Dominicæ nativitatè, quòd Maria peperit filium suum primogenitum, Matth. 1, v. 25; Luc. 2, v. 7. Quòd ergo Maria voleat Jesum primogenitum suum sistere Domino, fecit consentaneè legi, quòd evangelista ait; sed cum id facere non teneretur, quòd diximus, fecit inprimis, ne aliis scandalo esset, quibus humana filii sui natura manifesta, divina ignota erat; fecit deinde, ut promptum obedientiæ exemplum relinqueret; denique fecit, quò publicè constaret, filium suum primogenitum esse, id quod multis modis ad Christi dignitatem noverat pertinere. Quocirca ubi Jerosolymam venisset Maria, tulit filium suum in templum, et per manus ejus qui sacerdotibus fangebatur in ordine vicis suæ, obtulit Domino, qui ipsis erat, tam modo nascendi quam ordine. Non dubium autem quin gratissima fuerit Domino oblatio, et è sancto sanctorum responderit Virgini, quòd aliàs è coelis Joanni Baptista: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*, Matth. 5, v. 17. Nunquam in tabernaculo fœderis hujusmodi apparerat hostia, nunquam in templo Solomonis, magna ad eò et gloriosa visa oblatio fuerat; jam coeptum impleri est illud Aggei: *Magna erit gloria domus istius novissima plus quam prima; veniet enim desideratus cunctis gentibus, et implebo domum istam gloriâ*, cap. 2, v. 8, 10. Cæterum oblatum Domino puerum, noluit Maria relinquere illo in templo, aut commodare illi tabernaculo Do-

neat. Et hinc est quod Scriptura aliquando solet illam jam dictam periphrasim explicare nomine primogeniti, ut patet Levit 27, v. 26: *Sanctum Domino vocabitur*, id est, dedicatum Domino erit ad opera religionis; nam primogenita mundorum animalium immolabantur Deo, primogenitum hominis redimebatur pretio quinque siclorum, eò quòd Levitis in locum primogenitorum successisset ad servandum Do-

mini, quemadmodum olim Anna Samuelem, 1 Reg. 1, v. 28; non enim voluit eum synagoge proprium esse, quem pepererat futurum Salvatorem totius mundi. Quare redemptum pretio (quod lex permittebat Exodi 15, v. 15), pretio autem quinque siclorum, quòd colligitur ex Num. 5, v. 47, et 18, v. 16, ad se recepit. Redemti à ministerio illius templi et sacerdotii Aaronici, sed ita ut maneret Domino consecratus, ut fungeretur aliquando coram eo sacerdotio secundum ordinem Melchisedec, ad salutem totius generis humani.

VERB. 24. — ET UT DARENT. Supple, non, *tulerunt eum in Jerusalem*, sed hoc solum quod continetur, *profecti sunt in Jerusalem*, Joseph et Maria profecti sunt Jerosolymam, assumpto secum puerulo Jesu, duas ob causas, unam, que solum tangebat Jesum, ut *sisterent eum Domino*, de quâ jam dictum est; alteram, quæ solam tangebat Mariam, *ut darent hostiam*, etc. Utrumque enim eadem operâ perfececerunt, et quo die Jesus fuit in templo exhibitus eodem Mariæ sacrificio oblato purificata.

DARENT, offerrent, ad dandum; posset id referri ad solam Mariam; verum etsi referas simul ad Joseph, eò quòd Joseph affuerit Mariæ socius, in comparandâ, afferendâ, tradendâ hostiâ, non tamen data seu oblata intelligitur hostia pro Joseph, sed pro solâ Mariâ.

HOSTIAM, SECUNDUM QUOD, etc., sacrificium purgationis seu purificationis, quò nimirum Maria purificaretur, id est, pura declararetur. Redit hic ergo evangelista ad purgationem Mariæ, cujus meminerat supra, v. 22, et alteram causam itineris hujus Jerosolymitani fuisse dicit, ut hostia seu sacrificium (quod extra templum Jerosolymitanum offerri non poterat) offerretur pro Mariâ, *secundum quòd dictum*, mandatum seu statutum est *in lege Domini*, nimirum, *duos turtures aut duo pulli columbarum*. Sic enim sequitur loco illo Levit. 12, quem supra laudavimus: *Cumque expleti fuerint dies purificationis suæ pro filio sive pro filiâ* (cave sequentibus id jungas, *pro filio sive pro filiâ*, quòd quidam faciunt, orationis contextu reclamante; nam præcedentibus idcirco est additum, quia, quemadmodum antedictum fuerat, dies purificationis duplicandi erant *et quæ filiam peperisset*) *deferet* (scilicet mulier; *tibi*, adducet; *feminei generis est*) *agnum anniculum in holocaustum, et pullam columbæ sive turturam pro peccato, ad ostium tabernaculi testimonii, et tradet sacerdoti; qui offeret illa coram Domino, et orabit pro eâ, et sic mundabitur à profusio sanguinis sui, etc. Quòd si non invenerit manus ejus, nec poterit offerre agnum, sumet duos turtures vel duos pullos columbarum, unum in holocaustum, et alterum pro peccato; orabitque pro eâ sacerdos, et sic mundabitur.*

VERB. 24. — ET UT DARENT HOSTIAM, supple, profecti sunt in Jerusalem, non autem tulerunt eum; nam ad offerendam hostiam non erat necesse ferre puerum ad templum. STATUTUM QUOD DICTUM EST, seu statutum, IN LEGE DOMINI. Hæc est tertia lex de sacrificio purificationis puerperæ, quæ habetur Levit. 12, et statuitur, ut, si mulier pauper fuerit, et non

hostia seu sacrificium, quò mundetur mulier excedens puerperio, prescribitur agnus oblati in holocaustum, et turtur seu columbus oblati pro peccato; vel, si mulier fuerit pauper, duo turtures aut duo pulli columbarum, unus in holocaustum, alter pro peccato. Inter holocaustum et sacrificium pro peccato hoc intererat, quòd holocaustum cremaretur totum, sacrificiè verò pro peccato pars cederet sacerdoti. Holocaustum hic offerbatur, in gratiarum actionem, pro felici partu et prole acceptâ; sacrificium verò pro peccato offerbatur pro immunditiâ illâ corporali, quæ secundum prescriptum legis contracta fuerat ex profusio sanguinis. Illa immunditiâ peccatum vocatur, peccatum, inquam, legale, quòd separaret à sanctis, nonnquam etiam à consortio hominum; quemadmodum et Levit. 14, v. 19, immunditiâ ex lepra contracta; Levit. 15, v. 15, immunditiâ viri seminiifili; ibidem, v. 50, mulieris menstruatæ, peccata vocantur; à quibus mundari dicebantur homines per hoc genus sacrificii pro peccato, quia auferbatur ab eis constitutum lege impedimentum conversandi cum hominibus, tractandi sacra, in sancta ingrediendi; mundabantur, inquam, id est, mundi declarabantur, ad effectus jam dictos, ut possent inter homines agere, sancta tangere, alias victimas offerre, lique vesci, etc. Cæterò qui animam hæc sacrificia non purgabant, et quantum offerrentur etiam pro eo quòd verè peccatum erat, Levit. 4, v. 2, non tamen peccatum verè auferbant, quòd docet Apostolus ad Hebræos cap. 9, v. 10, consistentia in *justitiis carnis*, usque ad *tempus correctionis impositis*. Porrò hic, quia de inundatione agebatur, congruebant, agni, turtures, et pulli columbini, ut innocentiâ, ita mundissima animalia; sed pulli columbini potius quam columbæ, quia columbæ non pesant esu aptæ sunt, ac proinde nec sacrificio. Atqui prioris generis hostiæ, quæ divitum erat, agni, inquam, et columbi seu turturis, evangelista non meminuit, intelligendum dans Mariam, etsi pietatis affectu divitem, pauperem tamen fuisse, ac proinde more pauperum se gessisse. Non quòd nullo modo suppeterit ei facultas emendi agni, quæ filium modo quinque siclis redemti; sed quòd obtulerit, prout ferret ipsius conditio, quòd fuit modestiæ, à fastu alienæ. Nec enim decuisset, etiamsi suppisset ipsi pecuniæ aliquid, dono magorum tam aliunde, ut quæ conditione pauper erat, divitem subito oblationem preferret; ut neque lex præcisè mandaverat, ut in sacrificio consumerent pauperes omnem substantiam suam, ita ut nihil apud eos remaneret, quò itineris et vite sumptus tollerant; sed à divitibus eos discernens, æquo majoribus pensis levaverat. Maria itaque beata, tanquam immundam se continens, venit in atrium templi profanum (pro quo Moses, ante extructum

potuerit agnum offerre, offerat PAR TURTURAM AUT DUOS PULLOS COLUMBARUM; nam scilicet in holocaustum, quòd cremabatur Deo, in gratiarum actionem pro felici partu; alterum pro peccato, scilicet legalis immunditiæ, à quâ mulier purgabatur. Nam pro muliere immundatâ offerbatur illa hostia, ut manifestè patet Levit. 12, v. 7. Mediât tamen videtur hæc

templum, dicit, *ad ostium tabernaculi testimonii* et hostiâ suâ sacerdoti traditâ, obtulit per manus ejus par turturum vel par pipionum; sed utrum non dicit evangelista, quia non referat scire, relictum offerentis arbitrio, et *utrumque conditoris acceptum*, quod Beda ait. Quidam conjunctio obtulisse pipiones, id est, pullos columbinos, eò quòd magis vulgares et usitati essent; alii, turtures, quia illud anni tempus, quo columbæ incubant generationi, non ferat pullos columbinos, sacrificio et esui idoneos; prout etiam turtures, à castimonîa commendati, magis congruebant matris et filii, virginis utriusque, moribus. Hæc oblatione peractâ, admissa est B. Maria in sanctum feminarum atrium, tanquam jam purificata ac munda. Sed querat aliquis, an non in mendacium incurrerit, gerens se tanquam immundam, et pro sui mundatione sacrificium offerens, quòd nihil immunditæ ex partu, ne corporalis quidem, contraxerat, quòd ostendimus supra, v. 22. Respondeo, non pronuntiâsse se immundam esse, quod fuisse mentientis, sed eo se habuisse modo quo solent immunda, quòd fuit dissimulantis se mundam esse; denique obtulisse sacrificium, non ut mundaretur, sed ut munda declararetur, et ab aliis haberetur, ceterò qui non habenda. In atrio ergo feminarum constituta, exhibuit filium suum primogenitum sacerdoti ac Deo, eumdemque pretio abs sacerdote redemit, quemadmodum diximus versu superiore; processit enim purificatio Mariæ, subsecuta est oblatio Jesu, quamvis evangelista hujus prius, illius posterius meminerit.

VERS. 25. — ER. SYRUS AUTEM. ECCE. Nota attentio est, quòd sæpe diximus: producti enim evangelistæ quosdam fidelium ejus temporis, qui testimonium perhibuerint Christo puero in templo oblato.

HOMO. SYRUS, *vir quidam*.

ERAT, habitabat, eo tempore.

SIMEON. Sive pronuntians Simon sive Simeon, idem unum est nomen Hebræis et Syris, quòd à *sannah*, audire, derivatum est. *Quoniam*, inquit, *Lia, audivit me Dominus haberi contemptu, dedit etiam istum mihi, et vocavit nomen ejus Simeon*, seu, ut Hebræi pronuntiant, Simhon, Gen. 29, v. 33. Catholici tractatores ferè putant virum hunc celebrem fuisse; heretici contra, nominatim Calvinus, plebeium et

oblato etiam fuisse pro ipsâ prole ut à peccato originali mundaretur, ut August. sapit, et maxime quæst. 40, in Levit., et Leo, epist. 4: ceterum Lucas non indicat, utrum obtulerint turtures, an columbas, quia verba legis nullè recitat, omittens primam ejus partem de offerendo agno amiculo in holocaustum quæ ad divites pertinebat, ut per hoc significaret eorum tantam fuisse paupertatem, ut vel non possent eum offerre, vel certè non decreet eos oblatione divitem fastum eorum preferre. Porro utraq; oblatione sive turturum sive pipionem castitas significatur; turtur enim, quicumque ætate casta est, columbæ verò libidinosæ quidem, sed in pulvis earum per ætatem adhuc libido sopita est, ut Bern., serm. 59, in Cant.

VERS. 25. — ET ECCE, rem novam et opportunam.

obscuræ famæ; non improbabile fit fuisse sacerdotem, si subsequenta considerentur.

JUSTUS, ob justitiam animo inhaerentem Deo acceptus ac gratus; vide supra 1, v. 6.

TIMORATUS, religiosus. Significat *ὀλοβία* non quemvis timorem, sed cum reverentia conjunctum, quem Latini auctores religionem vocant, sacri auctores timorem sanctum, quo quis timet et sollicitus est ne Deum offendat.

EXPECTANS ardentibus votis ac desideriis CONSOLATIONEM ISRAEL, quam Christus secum brevi esset allaturus. Expectabat videre eum, quem prophetarum oracula in hoc venturum promiserant, ut consolaretur Israeliticum populum variis modis afflictum. Patienter ferebat presentes miseria, hæc spe fretus quòd instaret adventus Christi, quem ex prophetis didicerat fore solatio Israeli. Isaias, cap. 40, v. 1: *Consolamini, consolamini, popule meus*, etc. Baruch cap. 51, v. 5: *Consolabitur Dominus Sion*, etc. Denique cap. 61, v. 1, 2: *Spiritus Domini super me*, etc., *ut consolaretur omnes lugentes*. Consolationem autem, de mortalibus hujus vitæ miseriis, erroribus inprimis et peccatis (annotantibus Theophylacto et Euthymio) quæ Christus esset ablaturus; deinde et de afflictionibus temporariis, quas si non statim auferret, at tantam copiam esset largiturus solationum ac bonorum spiritualium, quanta interim cum gaudio illas posset tolerare. Hinc enim apostolus gloriatur in tribulationibus, Rom. 5, v. 3, contestans, 2 Cor. 1, v. 5: *Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra*. Israelis autem consolationem dicit, quia publicæ salutis avidus, populi magis gratiam quam suam requirebat, quod ait Ambrosius considerans miseriam rerum Judaicarum eo tempore statum, certis interea se communis consolationis participem fore. Extra Christum mera desolatio est, salutis nulla spes. Credebat autem non solum sperabatque aliquando adfuturam, et desiderabat ut brevi adforet hæc consolatio seu Christi adventus, quemadmodum veteres ante eum patres; verum etiam expectabat, tanquam vicinum, jamjam adventantem et imminentem, vicinum enim esse Christi adventum cognoverat, partim ex signis quæ Scripturæ prophetarum reliquerant, partim ex ora-

HOMO ERAT IN JERUSALEM; quâ epitheti simplicitate significatur fuisse vulgarem et laicum; nec enim sacerdotis dignitatem, qualem quidam fuisse putant, taciturnus fuisse videtur Lucas. Cui NOMEN SIMEON, seu Simon; Hebræis enim et Syris idem nomen est. ER HOMO ISTE JUSTUS ET TIMORATUS; timore, qui Deum reveretur et offendere timet: Græcè enim est, *πιος et religiosus*. EXPECTANS CONSOLATIONEM ISRAEL, quam Christus Dominus allaturus erat adventu suo; ut scilicet finem acciperet peccatum, et adduceretur justitia sempiterna, sicut prædixit angelus apud Danielem; hoc enim ardentibus votis antiqui expectabant. ER SPIRITUS SANCTUS ERAT IN EO; non solum quia justus erat, sed etiam quia prophetavit. Nam videtur respicere ad id quod sequitur, et causam dare propter quam

culo quod ipsi eâ de re divinitus datum fuerat, de quo subsequitur.

ER, pro NOMINE. Explicatur qui sciverit, solamen Israelis, Christum, expectandum sibi tanquam vicinum.

SPIRITUS SANCTUS, per sua dona, nominatim prophetiæ, auctore Euthymio.

IN EO, super eum, fovebat eum, occupabat ejus animum cœlitus delapsus. Describuntur singularis hujus viri qualitates, ut testimonium ejus de Christo quàm gravissimum habeatur, nec tam humanum quàm divinum.

VERS. 26. — ER, quapropter RESPONDUM ACCEPERAT, fuerat illi oraculo promissum, divinitus revelatum. Syrus dictum ei fuerat. Verbum Græcum inter cætera est responsa dare legationibus, dum ad magistratus referunt, ad Deum relatum consulentibus aut petentibus oracula reddere, sive in somnis, sive per angelum, sive alio modo.

A SPIRITU SANCTO. Antecedens repetitur loco relativi, à quo responsum seu oraculum acceperat; per interitorem scilicet inspirationem in adytum pii pectoris. Cùm magno adventus Messie desiderio flagrans diligenter ex sacra Scripturâ plenitudinem temporis scrutaretur, et ardentè oraret Deum cum Mose, ut mitteret quem missurus esset, Exodi 4, v. 15; cum Isaiâ, 43, v. 8: *Rorate, cœli desuper, et nubes pluant justum, aperiat terra et germinet Salvatorem*; et, 64, v. 1: *Unanim dirumpere cœlos et descendere*; et revelavit ei Spiritus sanctus, fore ut ante mortem ipsius, adesset Christus, et ab ipso conspiceretur.

VIDERET, id est, sensurum, experturum, MORTEM. Similis phrasis exstat Psalmo 88, v. 49: *Quis est homo qui vivet, et non videbit mortem?* et Psalmo 45, v. 10: *Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.*

PRIUS VIDERET, oculis corporis. Nam fidei oculis jamdud viderat. Non omittas adverbium, *prius*.

CHRISTUM natum, inter homines hominem. Illum Christum, promissum Israeli, ad publicam salutem ungentum. Nomen est dignitatis; vox Græca, ab Septuaginta Interpretibus accepta, quæ Hebræicè *Messiah*, Latine *Unctus* effertur. Solent sub veteri lege, reges, sacerdotes et prophete, sacro oleo ungi (1 Reg. 10, v. 1; 3 Reg. 1, v. 39; Levit. 8, v. 12; 3 Reg. 19, v. 16) quo declararetur illos Deo sacros dicatos esse ad sua illa munera obunda; oleo divini gratiæ spiritualisque efficacitatis, quâ idonei ad hæc redderentur, significationem habente. Hinc fiebat ut Messie seu Christi, id est, uncti appellarentur.

VERS. 26. — RESPONDUM ACCEPERAT A SPIRITU SANCTO, qui in ipso tanquam templo suo habitans responsa dabat. Quæ enim tempus, in quo non loquitur, nec respondet Deus? Inquit August., prologo in libros de Doct. Christianâ. Loquitur autem diversis modis, sive cogitans semper veritates in memoria revocando, sive novas abstrusaque revelando, sicut hoc loco: NON VIDERET, seu experturum, SE MORTEM, id est, non moriturum; quæ phrasis in Scripturis usu-

tur hi omnes (2 Reg. 1, v. 14; 2 Machab. 1, v. 10; Psal. 104, v. 45) etiamsi quandoque visibilibus oïci unctio ipsis defuisset, modo de consilio Dei illos ad hujusmodi officia destinantis constaret. Fieri hæc ordinaverat Deus in typum hujus quem lex promittebat, *zari* *ἔσθη*, Messie dicit, qui præ sociis omnibus à Deo oleo lætitiæ unctus (Heb. 1, v. 9), id est, imbutus spiritu absque mensurâ (Joan. 5, v. 34) et regis, et sacerdotis, et doctoris seu prophete simul dignitate ac munere clarus futurus erat. Et fuerunt tres maxime, proprio nomine simul et dignitatibus splendore ac officio hujus figura; Jesus filius Nave, rex, qui in promissam terram populam introduxit; Jesus filius Josedec, sacerdos, qui à Babylone rediit; denique Jesus filius Sirach, propheta et doctor eximus.

DOMINI, à Domino ungentum Spiritu sancto, Act. 10, v. 38; nam requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, etc., Isaiâ 11, v. 2; ut sit rex, sacerdos, et propheta Israelis. Fuerant et priores Israelis reges vocati Christi Domini, quia uncti à Domino vel jussu Domini, et à Domino regnum acceperant; verum ut hic ille intelligatur qui omnes excellit, additis articulis est; ut etiam à captivitate Babilonica, nomen Christi huic appropriatum fuit. Additur articulus, emphaseos nota. Ille Christus à lege et prophetis olim promissus, et à sanctis omnibus hæctenus expectatus ac desideratus, unctus consecratusque à Deo rex, sacerdos et propheta; propheta ad dandam scientiam sacris plebi ejus, sacerdos ad reconciliandum illos Deo, rex ad protegendum illos et ornandum. Hoc privilegio, quòd promissum ipsi fuerit conspectus Christi ante mortem, superavit Simeon patriarchas omnes et prophetas, qui exquirentes atque scrutantes quod vel quale tempus significaret eis spiritus Christi, pronuntians ea quæ de Christo sunt, responsum seu revelationem acceperunt, quod hæc ipsis scriptura non essent, sed posteris ipsorum, 1 Pet. 1, v. 11, 12: *Itaque juxta fidem deluncti sunt omnes isti, non acceptis reprimitionibus, sed à longè eas aspicientes ac salvantes*, Hebr. 11, v. 13. Simeon autem, et promissionem accepit propè aspiciendi Christum, et reipsâ presentem aspexit ac salutavit, prout sequitur.

VERS. 27. — ET VENIT, venerat itaque, paulò ante scilicet quàm fieret id quod sequitur, quàm inducerent, etc.

IN SPIRITU, per spiritum, instinctu spiritus; Euthymius, *motus à Spiritu sancto*. Non fortitò, nec vocatus aut excitatus ab homine, sed agente eodem Spiritu sancto, qui antea promiserat ipsi conspectum

tata, ut Psal. 88, v. 49, et alibi. Nisi VIDERET, non solâ fide, quemadmodum justus et propheta ceteri, sed oculis corporis, CHRISTUM DOMINUM, illum videlicet qui præ cæteris omnibus à Domino unctus est Spiritu sancto, qui omnium unctorum, regum videhæet et sacerdotum, archyptus et scopus fuit; unde Græcè additur articulus *ὁ* *ἑστῶς*.

VERS. 27. — ET VENIT IN SPIRITU, id est, Spiritu sancto eum inhabitante insiguitus; nam quòs ille

Christi. Quamdiu ante, quot annis aut mensibus, promiserit, incertum est; illud certum, cum jam venturus esset Jesus in templum, Simeonem ejus rei à Spiritu sancto certiore factum et admonitum, ut in templum se conferret, si voti ac promissi compos fieri vellet. « Significat eum, ait Beda, eadem spiritus gratia, quæ olim venturum præcognoverat, etiam nunc venientem et jamjanque à se videndum cognovisse Salvatorem. »

CUM INDUCERET, *cum induxissent*, est enim arius secundus, simul atque introduxissent, scilicet in templum, in atrium sanctum.

PARENTES, Maria vera mater, et Joseph publica opinione pater.

ETUS, non legitur Græcè, sed subauditur. Maria, una cum Josepho marito et filio Jesu, constituta in atrio profano, fuerat purificata, oblatio pro eâ sacrificio columbino; purificatione peractâ, jam tanquam munda, progressa est in atrium sanctum Israelis seu populi, secum ferens puerum Jesum brachiis, Josepho duce, ut illic, in atrio, inquam, sancto et inter mundos, adorarent Dominum, et *facerent secundum consuetudinem legis pro Jesu*, id est, sisterent eum Domino tanquam primogenitum, et redemptionem quinque siclis ad se reciperent.

VERS. 28. — Et, pro, tunc, usurpare, familiare est huic evangelistæ.

ACCEPTI, suscepti.

IN ULNAS SUAS, inter brachia. Inter multos, credibile est, puerulos, qui aderant presentes eum matris sui in Domino sisterentur; Simeon, perspicacissimis fidei oculis, agnovit Jesum Mariæ filium esse Christum, præsertim Spiritu sancto revelante auriculam ejus, et dicente: Ecce Christum, cujus visum ante mortem promisi tibi. Ille igitur non contentus credidisse et vidisse, inenarrabili perfusio gaudio accipit in ulnas, nec se continuit, quin summo pietatis et amoris affectu amplecteretur, atque oscularetur (quaquam contactu ejus se judicaret indignum) ut testari posset, non solum visum sibi ac salutatum, sed manibus etiam acceptum et proximè ad se adnotum. Tantum thesaurum, nulli unquam clarissimorum regum aut potentissimorum monarcharum contigit, portare manibus. *Qui caelo terræque non capitur*, ait Beda, *grandævi hominis gestatur totus in ulnis*. Considerant porrò, quòd hoc

inhabitat, eos etiam dirigere solet, et in eis tales effectus operari. Et cum inducerent, seu inferrent, PUERUM JESUM PARENTES EIUS, UT FACERENT SECUNDUM CONSUECUTUM LEGIS PRO EO, non quæ jubebat offerre sacrificium, nam hoc non fiebat propriè pro prole, sed quæ proles debet sibi Domino tanquam primogenita, et quinque siclis redimebatur.

VERS. 28. — ET IPSE ACCEPTI EUM IN ULNAS SUAS; ubi illud, et, quidam superfluum esse putant; sicut apud Hebræos frequenter; alii pro, tunc, accipi, sed propriè accipi potest, ut copulet Simeonem cum parentibus Jesu, tanquam qui videns puerum in ulnis portari, ex manibus Virginis etiam ipse eum accepit, ut Iren., lib. 3, c. 18, indicat. ET BENEDEXIT EUM, cum gratiarum scilicet actione laudando, quòd

fecerit Simeon, non postquam parentes fecissent secundum consuetudinem legis pro Jesu, sed tunc cum inducerent, seu mox ut induxissent eum ut facerent, fit verisimile, quòd Simeon ut sacerdos accepit Jesum in ulnas, tanquam facturus quæ secundum legis consuetudinem erant faciendâ pro eo, acceperit, inquam, ut sisteret eum Domino. Nec enim credendum est ita importunè eum se ingessisse, ut cum afferretur puer religionis causâ, ipse antiquam sacerdos fecisset quæ religionis erant, arripuerit eum in sua brachia. Accepit igitur ut sacerdos, et Domino obtulit, reddendum parentibus persoluto redemptionis pretio. Nam etsi fortè non fuerint vices ejus ut sacerdotio fungeretur, facilè tamen, à presentibus sacerdotibus indulgebatur tantillum sacerdoti seni, ut puerulum quem diligebat offerret, maxime cum pretium redemptionis ad ipsos rediret. Hujus sententiæ, Simeonem fuisse sacerdotem, inter veteres, sunt Athanasius et Epiphanius, inter recentiores Lyrannus et Toletus. Verba Athanasii, libro de communi Essentiâ Patris, et Filii, et Spiritus sancti, longè post medium, sunt: « Illum adhuc infantulum gestat mater, et offert Simeoni sacerdoti: ille in ulnas capiens, » etc., et paulò post: « Simeoni certè et sacerdoti et seni, oraculum redditum est à Spiritu, » etc. Epiphanius, sub finem libri de Vita et Interitu prophetarum, ista: « Simeon sacerdos è tribu Aaron emicuit; hic quippe est qui oraculum accepit à Spiritu sancto, nequiquam visurum se esse à mortem, quousque Christum Dominum incarnatum videret. » Hæc Epiphanius. Vidit, nec vidit tantum, sed et ulnis complexus est, plus quam promissum fuerat assecutus, maximo suo, non gaudio tantum, verum etiam fructu. Nam si quæ fimbriam vestimentis tetigerat, sanitatem obtinuit, quid non gratiè consecutus est, cui datum est in ulnas accipere? annotat Origenes.

BENEDEXIT, laudavit, gratias egit, quòd promissa sibi facta, sortita essent efficaciam veritatem, ait Græcus in Catena citatus.

ET DIXIT, id est, dicens, seu his verbis. Sicut Zacharias et Maria, et ante eos alii justi, pro more habuere, post accepta singularia beneficia, Dei misericordiam ac gloriam publicis encomiis celebrare; ita nunc Simeon à Spiritu sancto carmen edit gratulatorium, quo suam erga Deum gratitudinem testatur,

consolationis expectatæ non frustratus, nec tantum videre Christum Domini, sed et ulnis dilectionis amplecti licuisse.

VERS. 29. — Nunc dimittis, quod multi pro, dimittes, positum volant; sed potius pro presenti usurpari dixeris, quasi significaret, quem haecentis contra propriam quasi inclinationem naturæ in vitam detinuit, ut promissum tuum erga me impleres, nunc tandem dimittis SERVUM TUUM, ut juxta naturæ inclinationem in mortem decidat, idque SECUNDUM VERBUM, seu responsionem TUAM, quia non ultra hoc tempus se extendit promissionis tuæ veritas, ut mortem non videam. IN PACE, quòd refert ad dimittis; q. d.: Nunc dimittis me contentum tranquillo pacatoque animo; quò modo Jacob dixit: *Jam lætus moriar*, ovia vidi faciem tuam

qui Filium suum, et in mundum miserit, et ipsi dederit conspiciendum ac tractandum.

VERS. 29. — Nunc, ex nunc, deinceps, tanquam tibi placuerit; antehac non item.

Dimittis, absolvis, facis abire, discedendi copiam facis, ex hæc scilicet vitâ. De dimissione ex caducâ hæc mortalique vitâ, hæc accipe, ait Titus. Est autem presens loco futuri instantis, dimittis pro dimittes quodcumque tibi placuerit dimittere, quod brevi erit. Ut significat Deum esse mortis ac vitæ Dominum, et retinere in vitâ ac dimittere prout ipsi visum fuerit; ita insinuat senem se esse ac maturum avi, et quasi ob hoc solum, ut Christum videret, haecentis in vitâ retentum.

SERVUM TUUM. Me qui sum servus tuus (loquitur de se in tertâ personâ) voluntatis affectione non minus quam condicione.

DOMINE. Relativum est servi. Alloquitur Deum Trinitatem.

SECUNDUM VERBUM TUUM, juxta promissum tuum. Respicit promissum illud, supra, v. 26, prius videndum à se Christum quam mortem; quod annotant Theophylactus et Titus.

IN PACE, cum pace, quiete, gaudio, animo tranquillo ac læto et voti compote. Ordo verborum turbator, hæc ratione construendus est: O Domine, nunc dimittis in pace servum tuum, secundum verbum tuum. Illud enim in pace jungendum est cum verbo dimittis, et secundum verbum tuum refertur ad dimittis in pace; sensusque est: Nunc, o Domine, ex hæc vitâ me dimittes quodcumque placuerit (quod non dubito brevi fore) tranquillum animo ac lætum, quippe voti compotem, consentaneè promissioni tuæ. Promiseras, non prius moriturum me, quam vidissem Messiam tuum; nunc satisfactum est votis meis, libenter et quietâ mente moriar, ubi tibi visum fuerit. Si prius me è vitâ evocasses, anxius et cum dolore animoque irrequieto abissem, frustratus spe expectationeque meâ: ut certè haecentis non sine anxietate vixi, sollicitus semper et desiderans videre promissum; nunc verò ut satisfactum est desiderio meo, ita pacatâ mente et quieto animo hinc discedere paratus sum, nihil ultra hæc in vitâ desiderans. Nomen pacis Hebræis quam Latinis latius patet, non tantum concordiam significans, verum etiam salutem, sanitatem, prosperum successum, adeptionem votorum; itaque in pace eis mori dicuntur, qui contenti præteritæ vitæ spatio ex hæc vitâ discedunt, quorum desiderio ita satisfactum est, ut quando moriendum est, nihil remordeat eos, propter quod hæc in vitâ remanere desiderant. Ad hunc modum in pace mortui sunt, Abraham, Gen. 15, v. 15, et Josias 4 Reg. 22, v. 20. Simili modo Jacob, viso filio Joseph, quem crederat mortuum, exclamavit: *Jam lætus et superstitem te relinquo*. Causam enim omninò similem hæc subjicit.

VERS. 30. — QUIA VIDERUNT OCULI MEI, etiam corporis, SALUTARE TUUM, id est, salutem tuam, Christum videlicet salutis nostræ auctorem. Verbum enim He-

moriar, quia vidi faciem tuam, et superstitem te relinquo, Gen. 46, v. 30. Ad eundem locum mori se olaris instar canit Simeon, placidè et cum lætitiâ, votis satiatum suis, animo quieto, contento, minimeque repugnante, quippe nihil ultra hæc in vitâ desiderante. « Priusquam vidissem Dominum, » ait Theophylactus, « non pacatâ mente eram, expectans eum, et semper sollicitus quomodo veniat; nunc autem ipso viso, et pacem consecutus, et sollicitudine liberatus (ut sic dicam) absolvo. »

VERS. 30. — QUIA, etc. Explicat causam ob quam hæc in vitâ sibi putet satisfactum, ita ut mori paratus sit, amplius nihil desiderans.

VIDERUNT OCULI MEI, oculi carnis meæ; magna his verbis subest emphasis, ita ut pleonasmus locum habere non videatur. Nunc vidi, non solum fide ac mente, ut haecentis ego et patres mei, verum etiam hisce oculis corporis mei; potisset addere, quod Apostolus Joannes, 1 Epist. 1, v. 1: *Et manus meæ contractaverunt*. Sine dubio loquitur de oculis corporis sui; quia tamen solus exterior pueruli conspectus nihil poterat nisi contemptum adducere, certum est aliis etiam quam corporis oculis Simeonem usum esse; nimirum, Spiritus sancti fide illuminavit ejus animum, ut gloriam Filii Dei in servili contemptoque habita cerneret. Quare rectè Beda, *dixit desideratum*, inquit, *nunc et carnis et cordis oculis contemplantur*.

SALUTARE, illud salutare, illam salutem. Diximus supra, 1, v. 47, voces Hebræicas *Jesah* et *Jesuba*, quæ salutem significant, ab interpretibus Græcis ferè verti salutare. Hos sequitur evangelista.

SALUTARE TUUM. Cùm frequentissimè occurrat vox ista salutare, in Psalmis præsertim, observandum est, nunc Deum vocari salutarem seu salutare nostrum, tanquam auctorem salutis nostræ; nunc memorari salutare Dei; quod licet significet salutem cujus Deus sit auctor, videntur tamen interpretes sacri, idè salutare (quod est, salutariter) potius reddidisse quam salutem, ut clarior indicaret Christum à se intellectum, per quem Deus salutem promiserat hominibus. Sic Psal. 97, v. 2: « Notum fecit Dominus salutare suum; » et v. 5: « Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri, » id est, Christum, quem misit ac dedit auctorem salutis. Ad eundem modum Simeon hic, alludens tum ad Scripturas illas veteres, tum ad nomen proprium pueruli, nempe Jesus, Christum vocat salutare Dei, ut à Deo missum ac datum, procurandæ salutis hominum causâ: *Salutare tuum*, inquit, id est, eum quem tu misisti ut sit hominibus salutaris, salvator, salutis procurator, auctor, et pontifex. Idcirco ergo sibi satisfactum hæc in vitâ dicit quòd suis oculis conspexit Christum salutis auctorem, quem Deus olim protulit, quod septuag. Interpretes plerumque salutare vertunt, nihil aliud quam salutem significat; sed salutare potius verum maluerunt, ut causam salutis sive Deum sive Christum insinuent, quem loquendi modum hic Lucas sequitur.

miserat, quem prophetae et sancti omnes haecenus expectaverant, et votis ardentissimis desideraverant. Quod bene hunc dignatus ipsum sit Deus, ut suis oculis videret promissum Salvatorem, quem patres fide tantum à longè aspererant: tantam animo ipsius affert voluptatem ac satisfactionem, nihil ut ultra desideret, et mori contentus sit. Cecinerat olim Jacob morti proximis: *Salutare tuum expectabo, Domine, Genes. 49, v. 18.* Anna mater Samuelis testata fuerat: «*Letata sum in salutari tuo, 1 Reg. 2, v. 1.* Professus fuerat David: «*Defecit in salutare tuum anima mea, Oculi mei defecerunt in salutare tuum, expectabam salutare tuum, Domine; concupivi salutare tuum, Domine» (Psal. 118, v. 81, 125, 166, 174);* adeoque oraverat: «*Redde mihi letitiam salutaris tui,» (Psal. 50, v. 14);* «*Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis,» (Psal. 84, v. 8.* Quod ergo futurum, viri isti sancti olim ardentè adè desideraverant; id Simeon gaudet sibi datum esse, ut oculis conspiciat praesens; certus, quandoquidem Saluator natus sit, salutem humani generis simul et suam, etiam mortui, brevi perficiendam. Non enim tam ob exteriorum conspectum sibi gratulari, quam ob salutis effectum, quem credit modo subsecuturum, suo et totius mundi hominum bono; id enim sibi vult id quod subiungit proximis versibus. Jam si tantum apud Simeonem valuit Christi primū nati et adhuc infantis conspectus, ut mortem hilaris atque tranquillū adiret, eò quod supersitem relinqueret, qui hominum salutem esset operaturus; quanto uberior nobis tranquillae pacis materia suppetit, quibus contigit omnes salutis nostrae numeros in Christo completos videre, quin et gustare!

VERS. 51. — Quod, scilicet salutare, seu, quem Salvatorem parasti, paratum exposuisti, tanquam solem quemdam ante faciem, in oculis, in conspectu omnium populorum totius mundi, ut omnes qui velint, eo Salvatore utantur, salutem ab eo accipiant. Propositi tanquam signum edito loco positum, à quo omnes, qui defigere in illud oculos velint, salutem consequantur, à quo omnes qui per fidem illud apprehendere ut oportet velint, salvi fiant. Est igitur Christus omnibus populis propositus, ut omnes in eum tanquam salutis auctorem respiciant. Sed loquitur more prophetarum Simeon, de re futura, tanquam de praeterito, eò magis quod brevi futura esset. Nam per predicationem demum, primum Christi ipsius, deinde apostolorum ac successorum, futurum erat ut Christus toti mundo proponeretur et offerretur Saluator; quia id tamen certò futurum erat, adeoque jam natus erat Christus, qui diu pro-

VERS. 51. — Quod, supple salutare seu quem salutis auctorem parasti ante faciem omnium populorum, id est, oculis totius mundi propositi, ut in eum credendo salutem assequantur. Loquitur autem propheta de re per predicationem futura, tanquam de praeterito.

VERS. 52. — LUMEN, id est, lucem; quartus enim

missus ac desideratus fuerat, loquitur tanquam de re confecta. Et verè prophetam Simeon agit, non tantum agnoscens praesentem Christum, verum etiam intelligens venisse ad salutem totius mundi; vaticinans non Judaeorum tantum, sed et totius mundi populorum, futurum Salvatorem; quod ne ipsi quidem apostoli, accepto Spiritu sancto, statim noverant; id patet ex Actor. 10 et 11 capitulis.

VERS. 52. — LUMEN, lucem, est enim accessivus, rectus à verbo parasti; quod parasti lumen, id est, ut sit lumen.

AD REVELATIONEM GENTIUM, quod reveletur, manifestetur, illucescat gentibus; ita recentiorum complures, sed vestiores ferè exponunt, quod revelet, id est, illustret, illuminet gentes; inter Latinos Beda, inter Graecos Euthymius et Theophylactus; hujus verba sunt: «*Lumen ad illustrationem gentium obtinebratarum;*» illius: «*Lumen quod gentibus errore caecis visum restituit; revelationem enim vocat visis restitutionem.*» Sic legitur Psal. 118, v. 18: *Revela oculos meos, pro illumina. Populus mundi, quibus dixerat, Christum, Dei salutarem, communem esse, distinguit Simeon in gentes et Israellem (nam Israel quidem, jure adoptionis, jam antea propinquus erat Deo; gentes autem, quibuscum Deo nullum erat foedus, haecenus extraneae), declarans quomodo sit Saluator singulorum. Et prius quidem gentium dicit esse Salvatorem, quia lumen quod illuminat caeca illorum corda. Constat, gentes omnes ante Christum constitutas fuisse in densissimis errorum tenebris, et in tetra vipersa ignorantia degisse, ita ut ne Deum quidem ipsum nosset, adeoque cultum soli Deo debitum demonibus impenderent; Christus lux mundi (Joan. 8, v. 12) ipsis praedicatus, abstulit tenebras illas, et revelans eis omnem Dei veritatem, fide illuminavit corda eorum, ac salvos fecit. Non solum vita erat et sibi et hominibus, verum etiam lux et sibi et hominibus, naturā sibi, effectum hominibus. Dulcis res est vita, sed tristis absque luce. Verbum et vita est in se et lux, lux viva vitae lucida, Deus enim lux est, et tenebrae in eo non sunt ullae, 1 Joan. 1, v. 5; hominibus similiter vi suā et vita est et lux, ac proinde lumen seu lux vitae, quomodo seipsum vocat Joan. 8, 12: Ego sum lux mundi. Erat lux hominum, id est, valebat, parataque erat homines omnes illuminare, prout quosdam etiam illuminabat, eisque suā incarnatione lucem cum vitā conjunctam afferbat. Homines, qui in primā sui creatione, unā cum vitā ac justitiā originali, donati fuerant elata cognitione Dei rerumque divinarum; paulo post, malitiā suā, seipsi, ut occiderunt, ita etiam excaecarunt, sic ut*

caecus est, ad revelationem gentium, id est, parasti eum, ut sit lumen ad illuminandas gentes, in summa veritate ac Dei ignorantia versantes. Alludit enim ad prophetas, quos Christum peculiariter ad miserabilem gentium caecitatem auferendam missum praedicant; de quo Isaias, cap. 42, v. 6: *Dedi te in foedus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos caeco-*

deinde Deum ejusque Verbum, et quae ad salutem necessaria sunt, non aut vix cognoverint, procul miseròque à Deo ac vita salutis aberrantes. Merito incarnationis Verbi, ut vita, id est, justitia, multis eorum à Deo est reddita, adeoque omnibus parata et oblata, ita et lux cognitionis rerum divinarum, id est, fides, quae initium, fundamentum, ac radix justitiae est. Quem vivificat seu justificat Deus, primum omnium illuminat infusā fide, sine quā nec potest justitia consistere, aut justus vivere. *Justus enim ex fide vivit, Rom. 1, v. 17.* Hoc futurum longè antè Isaias praedixerat, ad cujus vaticinia respexisse videtur Simeon; nam cap. 42, v. 6, Christum alloquens: «*Dedi te, inquit, in foedus populi, in lucem gentium: ut aperires oculos caecorum, et educeres de conclusione vinculum, de domo carceris sedentes in tenebris,*» etc. Rursus, cap. 49, v. 6: «*Ambulant gentes in lumine tuo,*» etc.

ET GLORIAM, ut sit gloria, decus, ornamentum plebis tuae, populi tui Israel. Erat ille populus Dei peculiaris, quod saepe annotavimus. Jam declarat Simeon, Christum Israel esse Salvatorem, quia gloriam, Christum Israel esse Salvatorem, quia gloriam. Populus Israel ante Christum inglorius erat, subjectus alienigenis, variorum servus peccatorum, innumeris deditis vitiis. Christus attulit ei gloriam ac salutem, non tantum quia ex ipso natus, ipsique juxta promissa patribus facta exhibuit, et magnā cum miraculorum gloria inter ipsum conversatus; postremò per ipsum gentibus praedicatus, gentibus ab ipso Christum recipientibus; quae fuit ei summa gloriandi materia; verum multò magis, quia ad penitentiam ac virtutum studium eum adduxit, singulari vitae sanctitatis atque integritate ornavit; denique ad eam libertatem dignitatemque, quā verè Israel dici possit, et, quod addit Titus, ad caelestem gloriam, evehit. Verum est quidem, quod majori illius populi parti, salutaris haec gloria non contigerit, plerisque Christum non agnoscentibus, adeoque recipientibus; meminisse tamen oportet ejus quod scribit Apostolus Rom. 11, v. 2: *Non replevit Deus plebem suam quam praescivit; sed secundam electionem gratiae, reliquias salvae factae sunt;* quarum centum quadraginta quatuor milia, ex omni tribu filiorum Israel, Apocalypsis enumerat cap. 7, v. 4. Factus est ergo Christus, gloria plebi Dei Israel, plebi, inquam, quam praesciverat, praecognoverat, elegerat Deus; nec facile in gentibus invenias, quos ad tantum decus vitae sanctae, et tantum caelestis gloriae cultum, Christus evehit, quantum complures Israelitarum; beatam Mariam imprimis, Joannem Baptistam, Apostolos, etc. Porrò et hoc praedixerat

VERS. 52. — ET GLORIAM PLEBI Tuae ISRAEL, id est, ut sit gloria ac decus Israelitis, qui peculiaris tibi populus ab initio fuit. Magnam quippe gloriam attulit Christus Israel, quod ex illo populo carnem assumpsit, in illo natus et conversatus est, ab illo gentibus praedicatus. Quamvis igitur et plebi Israel Christus lumen fuerit, et gentibus gloria, utrique tamen populo tribuit id quod ei maxime peculiare fuit.

Isaias cap. 46, v. 15: *Dabo in Sion salutem, et in Israel gloriam meam.* Cap. 60, v. 1: *Gloria Domini super te orta est, et v. 2: Gloria ejus in te videbitur.* Cap. 62, vers. 2: *Videbunt gentes justum tuum, et cuncti reges inclinatum tuum;* Hebraea et Septuaginta: *Gloriam tuam.* Nam sive agatur de Christo, ut argumento gloria, sive ut auctore gloriae, Israel; utrumque hic propheta latè describit, conjungens ferè gentium vocationem atque illuminationem; quem proinde Simeon hic facillè intelligitur imitatus. Atqui dicit ornamentum vitae sanctae, et gloriam vitae aeternae, allata abs Christo tam gentibus quam Israel; rursus illuminationem non minùs Israel per Christum contigisse quam gentibus: *Surge, Illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum, etc., Isaias 60, v. 1;* ut et utrique magna fuit materia gloriandi de Christo; quomodo ergo Simeon, distinguens inter Israellem et gentes, his lumen et illuminationem, illi gloriam adscribit per Christum? Distinguit eos inter se, ab eo quod singulis est maxime singulare. Maximum malum quod gentes premebat, obtenebratio erat atque ignorantia, et primum quod eis deerat, scientiae ac fidei illuminatio; his comparatus Israel, versabatur in luce, propter cognitionem Dei ejusque legis, et fidem in Christum venurum; nec tam ei deesse videbatur cognitio veri, quam obedientia et laudabilis vitae integritas; ideoque huic quidem gloriam Simeon, illis illuminationem per Christum tribuit. Quanquam utrumque utrique populo, à Christo communi Salvatore, exhibitum fuerit, quippe utrumque utrique opus erat; nam gentibus non minùs deerat vitae sanctitatis quam fides, ut Israel non minùs fides et cognitio multorum ad salutem facientium quam sanctitatis vitae; prout etiam utrumque necessarium est ad salutem. Praeterea majorem longè de Christo gloriandi materiam Israel suppeditasse quam gentibus; ceterum ita praefert Simeon hunc illis, ut communiter omnes salutem in Christo obtinere doceat.

VERS. 53. — ERAT. Interpres veritè singulare erat ex Graeco *ἦν*, quod tamen pluraliter aliquando accipitur contractum ex *ἦσαν*. Simile Matth. 27, vers. 61.

PATER EJUS, Graecè et Syriaè est *Joseph*, quod substitutum esse videtur ab his quos offenderit nomen patris; quanquam illud infra, v. 48, ab ipsa Virgine tribuitur *Joseph*. Pater vocatur, non naturā, sed famā et lege conjungi. Quippe Jesus filius ejus, non quidem naturalis, aut ab eo genitus, sed nec secundum vulgi opinionem et famam publicam tantum, ut neque adoptivus, sed reipsa proprius ac legitimus, ipsi legitimè ex uxore Virgine, nec aliunde ex illo

VERS. 53. — ET ERAT PATER EJUS, Graecè, *Joseph* potestatum Jesum ex Joseph more aliorum natum, sed etiam jure conjugii, quo multo conjunctius dicitur pater ejus, qui ex ejus conjuge natus fuit, quam si esset aliter adoptatus, ut Aug., lib. 2 de Consensu, c. 1. ET MATER MIRANTES; nam et ipsi mari ordo mysteriorum, quae jam generatim angelo nuntiata

viro, virtute Spiritus sancti, in sanctissimo conjugio conceptus, natus, generatus ac divino munere datus, quo regnum, cujus ipse haeres quidem erat, sed assume illud atque erigere nequaquam valebat, operâ unigeniti illius filii ipsius, restitueretur et exaltaretur. Nam cum legitimo matrimonio junctus esset Iosephus virgini Mariae, essetque proinde Mariae corpus corpus ejus, quin et una ipse cum ea esset caro, jure, etsi non re, proles è Mariae carne genita ex ejus genita est carne. Nam sunt conjuges una caro, jure quidem priusquam convenerint, re autem post; et Iosephus, si Deo fortè virginitatem voverat, non juri matrimonii cesserat, sed juris executioni. Dumque in violata connubii fide, legitime Deo cooperante, qui nihil non legitime operatur, cujus libero dominio non subtrahit uxorem mariti auctoritas, in connubio concepta est, legitima connubii illius Iosephi et Mariae proles fuit.

MIRANTES, erant mirantes, pro admirabantur.

SUPER, de his quæ dicebantur, à Simeone praesentium et Annæ, tam enim subsequencia comprehendere oportet, quam praecedentia.

DE ILLO, de filio suo, Jesu. Admiratio plerumque ponit ignorantiam; nam licet Maria et Ioseph praecipua jam ante mysteria didicissent, nominatim quod filius ipsorum Messias esset, futurus Salvator Israelis; poterunt tamen quaedam adhuc ignorasse, ut quod non omnium Israelitarum Salvator, sed multorum ruina foret, passurus multos eorum adversarios, denique quod Salvator foret etiam gentium, quæ à Simeone didicerint; paulatim enim mysteria omnia docebantur, etiam Virgo, nec solum per Deum et angelos, verum hominum etiam aliquando ministerio. Atqui eo etiam dato, quod hæc omnia Virgo noverit, fuit adhuc admirandi argumentum, cum viderent pluribus à Spiritu sancto mysteria hæc esse revelata, et audirent, prater expectationem, Simeonem et Annam de puero loquentes consentanea iis quæ dicebant; mirabantur ergo, quod à Spiritu sancto, tot testimonia ac tam magna et aperta, per alios etiam edi de illo videbant. Denique mysteria hæc, quia incomprehensibilia, et facultatem atque intelligentiam humanam excedentia, quoties in memoriam et considerationem ab eis revocabantur, toties novam ipsis admirationem et gaudium excitabant, ut fidelibus omnibus usu venit. Hoc est quod ait Graecus in Catenâ citatus: *Transcendentium rerum notitia, quoties in memoriam venerit, toties renovat in mente miraculum.*

VERS. 54. — ET BENEDEXIT. Postquam autem benedixisset Simeon Deum, benedixit etiam illis, seu illos prout legitur Graecè; sine discrimine enim utrumque casum admittit hoc verbum in sacris litteris;

NOVERAT, enucleatius innoscebant. SEPER HIS QUÆ DICERANTUR DE ILLO. Euthymius ad sola jam dicta Simeonis verba refert; Orig., hom. 16, ad omnia praecedentia; sed non male referri possunt simul etiam ad sequentia, ut sit et epilogus praecedentium, et praelatio sequentium, quæ ipsis maximè mirandi causam præbere poterunt. Cum enim Simeon benedixisset eis, sive benè precando sive talem eis filium gratulando,

nempe patri et matri Jesu. Deo benedixit, laudans ejus misericordiam ac fidem; benedixit verò Jesu, gratulatus eis hujusmodi filium, et fausta omnia precatus. *Benedixit*, id est, *benefictos predicavit*, ait Bonaventura, *ac si diceret illud Davidicum: Benedicite vos à Domino, qui fecit caelum et terram*, Psalmo 115, v. 15. Atque consuevisse sacerdos benedecere parentibus post oblationem primogenitorum, id est, fausta omnia precari, fit verisimile; et consentaneum est iis quæ diximus supra, 1, v. 21. Quod autem puero Simeon benedixerit, quem confessus fuerat omnis salutis ac benedictionis auctorem, non potest antibus præsumere.

AD MARIAM, non Iosephum, tum quod non agnosceret eum naturâ patrem, tum quod victurus non esset, cum futura essent quæ vult dicere, prius enim evocatus è vitâ est, quam creperit Jesus publicè se manifestare Israeli. Ut enim non decebat eum qui predicaturus erat Patrem suum Deum, esse in vivis hominem matri suæ conviventem, qui pater ipsius publicè opinione haberetur, ita non dubium est, quin divinâ dispensatione Ioseph è vivis sublatum sit, ante ostensionem Jesu ad Israel. Cui sententia favet Epiphanius, hæresi 78, contra Antidicomarianitas.

ECCE, rem observatione dignam, quam utile est de praescribere, ne ex insperato adveniens, plus æquo turbet. Læta ex me audisti, quod filius hic tuus futurus sit Salvator omnium populorum; oportet noveris et tristitia, ut ad tolerantiam te componas.

POSITUS EST, jacet, constitutus, ordinatus est, scilicet tanquam lapis in Sion seu Israel, prout sequitur; alludit enim ad Isaiam, citatum ab Apostolis Paulo, Rom. 9, v. 33, et Petro, 1 Petri, 2, v. 6; *Ecce pono in Sion lapidem*, quæ verba leguntur Isaiæ 28, v. 16. Nam vocabulum *issad*, quod interpres Latinus cum Graecis verit, *mittam in fundamentis*, Apostoli simpliciter exposuerunt *pono* seu colloco. Ponendi autem vocabulo, significatur divinum consilium, quod non casu, sed æternâ Dei destinatione constitutus sit.

Hic, filius tuus.

IN RUINAM, ad ruinam, ut sit ruina, id est, exitium, perditio, seu causa ruinæ ac perditionis. Metaphora est enim, ruina seu casus pro exitio, quod si ceciderit, facilis sit oppressu, nec juvare se ipse queat adversus hostes, censeaturque in bello perditus. *In ruinam* autem, supple ex consequentibus, *multorum in Israel*, multorum Israelitarum. Hoc est quod ex Isaiâ Paulus dicit, addens ex cap. 8, v. 14, verbis mox citatis: *Lapide[m] offensionis et petram scandalî*. Isaiâ locus integer ex capite 8, sic habet: *Erit vobis in sanctificationem Dominus: In lapidem autem offensionis et in petram scandalî duabus domibus Israel; in*

VERS. 54. — DIXIT AD MARIAM MATREM EIUS; nam Ioseph, cum hæc contingere debebant, scilicet in predicatione et passione Domini, juxta multorum opinionem, ex hæc vitâ migraverat. ECCE POSITUS EST HIC IN RUINAM, id est, ad ruinam, seu ut sit ruina et perditio multorum in Israel; effectum enim positionis, non finem significat. Alludit autem ad prophetiam Isaiæ, c. 8, ubi dicitur Dominus futurus in *lapide[m] offensionis; et petram scandalî*, id est, in *lapide[m]*

laqueum et in ruinam habitantibus Jerusalem. Postiorum prioris est explicatio: *In lapide[m] offensionis et in petram scandalî*, id est, in *laqueum et ruinam*. Cæterum observandum, quod Isaias dicit, quod Dominus erit multis in lapide[m] offensionis et in ruinam, seu lapis offensionis et ruina, etc., similiter Paulus, *pono lapide[m] offensionis*, etc.; Simeon autem amplius dicit, nimirum, Dominum positum esse in *lapide[m] offensionis et in ruinam*. Quid sit Christum aliis esse se fore lapide[m] offensionis et ruinam, non difficile est explicare, scilicet quod multi ad eum offendent, cadent, corruent, peribunt. Sic interpretatur sua ipse verba Isaias, subdens jam laudatis: *Et offendent ex eis plurimi, et cadent, et conterentur, et irretientur, et capientur*. Porrò id ita accidit, quando Christus se ipse manifestavit Israeli; loquitur enim Simeon de eo quod futurum erat, Christo in terris agente, seque ipsum manifestante. Sacerdotum, scribarum, Phariseorum et populi pars longè major noluit in ipsum credere; noluit eum agnoscere Christum; itaque inegerunt in eum per cæcitate[m], ceciderunt per incredulitate[m], perierunt per obstinatam perfidiam. *Propter incredulitate[m] fracti sunt*, ait Paulus, Rom. 11, v. 20: *Tu autem fide stans, noli altum sapere*. Similiter Petrus 1 Epist. 2, v. 7: *Vobis honor credentibus; non credentibus autem, etc.; factus est lapis offensionis et petra scandalî, his qui offendant verbo, nec credunt*. Denique Beda: *Quomodo in ruinam, nisi quia lapis offensionis est et petra scandalî, id est, ruina; his qui offendant verbum nec credunt? Hoc ergo modo fuit eis Christus ruina et lapis offensionis, quia non fuit receptus ab eis per fidem, quia perversitate ab eis fuit repudiatus, ac proinde fuit ipsis exitialis, sed ipsorum vitio, non Christi*. Nec enim Christus eis præbuit ruinæ causam, qui nihil intactum reliquit, quo ipsos ad fidem in se ac salutem adduceret; verum illi perversitate se rejicientes, fide et salute excederunt. Ergo propriè, non auctor, non causa exitii fuit eis Christus, sed occasio duntaxat, eaque accepta, non data; quemadmodum lapis ingens, in quem quis, spontè clausis oculis, impingens, præcepit ruat in foveam. Nam quia rebelles fuerunt Christo, alliserunt se ad eum, atque inde secuta est eorum ruina seu exitium. Facile est ergo intelligere, quomodo Christus factus sit multis lapis offensionis ac ruina; sed videtur Simeon amplius dicere, quod nimirum de industria, eo consilio à Deo sit positus, ut sit multis ruina, non minis quam multis resurrectio. Nunquid ergo mens Dei fuit ut Christus aliquos perderet vel in occasione? ut Christus ad hoc Judæorum multis se proponeret, ut non credentes perirent? Fuit mens Dei, ad liberandam fidem patribus datam, exhibere

dem, in quem offendant et cadant, metaphora sumptâ ab offendentis pedum: nam exponens verba sua (scilicet Isaias) addit: *In laqueum et ruinam habitantibus Jerusalem, et offendent ex eis plurimi, et cadent, conterentur, et irretientur et capientur*. Factum est hoc per Judæorum incredulitate[m], sicut hic locus exponitur, 1 Petri, 2, versu 7. ET IN RESURRECTIONEM MULTORUM IN ISRAEL, id est, non solum ad perditio-

Christum suum, quamvis certò sciret majorem Judæorum partem impacturam in eum, oppositurum se ei, itaque perituram. Quæ præsentiam non obstante, diu exhibitum eum, dicitur eum posuisse in ruinam eorum; tum quia justo suo judicio exposuit eum ad quem noverat eos offensores, cum peccata eorum mererentur peccatis puniri; quemadmodum quibusdam rogantibus, iratus largitur divitias, quibus novit eos abusus; tum quia ut offenderent ad eum, permisit. Et quantum nec hæc quidem ratione, propriè dicit positum Christum eo consilio aut eo fine, directè à Deo positum fuisse inter Israelitas ut caderent, qui *odit omnes qui operantur iniquitate[m]*, Psal. 5, v. 7; quique *misit Filium suum in mundum, non ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum*, Joan. 3, v. 17: tamen quia positus iis quæ dicta sunt, videri id positum hominibus, hujusmodi fuisse Dei consilium, et de industria ad hoc à Deo positum Christum ut illi caderent, idcirco absolutè Scriptura dicit, positum esse in ruinam multorum, ex hominum opinione potius quam ex propriâ sententiâ, secundum id quod videri possit, potius quam secundum id quod sit, loquens. Si quis roget, quomodo occasio ruinæ Christus fuerit eis qui absque Christo fuerant etiam perituri? Respondet quod si Christus ipsis non fuisset exhibitus, vel non erant perituri, sed salvandi fide in Christum venturum, vel si ob alia peccata erant perituri, longè gravior exitium passi sint, qui etiam oblate divinitus salutis scientes volentes se opposuerunt. Si non *regnasset et locutus fuisset eis*, ait Christus Joan. 15, v. 22, *peccatum non haberent; nunc autem excusationem non habent de peccato suo*.

ET IN RESURRECTIONEM, positus est, id est, ut sit resurrectio seu auctor resurrectionis, quod est salutis; quo nixi resurgant qui jacebant, id est, per quem, qui peccatis subjecti et obnoxii erant, liberentur ac salventur. Est enim metaphora resurrectionis pro salute, quemadmodum ruinæ pro exitio, eò quod qui erectus steterit firmus in pedes, salvus et extra periculum omne esse videatur. Ne Christum formidabilem redderet, quod dixerat positum esse in ruinam, addit consolationem, quod et in resurrectionem sit positus. Cæterum non sic in resurrectionem positus est, quemadmodum in ruinam; proprium enim ac genuinum Christo est salvare, accidentale verò perdere; salutis ipse propriè auctor est et causa efficax; exitii verò occasio duntaxat. Nam propria causa ipsi sibi sunt increduli. Deus quoque Christum, hoc directè fine, et hoc determinatè consilio, misit ac constituit inter Israelitas, ut per ipsum resurgarent ac salvarentur; ut verò Christi occasione demerantur ac perderentur, non eum sibi præstituit finem, verum id

nem, sed etiam ad salutem multorum in populo Israel positus est. Nam illud, *multorum*, ad utrumque referri debet; differenter tamen; nam ad ruinam est ex hominum vitio; ad resurrectionem ex Salvadoris beneficio; et utroque metaphoricè significatur perditio et salus. Quo sensu dicit et Apostolus, 1 ad Corinth. 1. Christum crucifixum *Judeis esse scandalum, gentibus autem stultitiam*, itemque seipsum